

A ZSIDÓ TUDOMÁNYOK

Fejezetek a klasszikus forrásokból

IX/1. kötet

Tankönyv

– A zsidó élet állomásai –

האוניברסיטה הפתוחה ללימודי יהדות בהונגריה

ZSIDÓ TUDOMÁNYOK SZABADEGYETEME

BUDAPEST, 2013

Szerkesztette
Köves Slomó rabbi
és
Oberlander Báruch rabbi

© Zsidó Tudományok Szabadegyeteme, 2013

יוצא לאור על-ידי האוניברסיטה הפתוחה ללימודי יהדות בהונגריה
Zsidó Tudományok Szabadegyeteme
The Open University of Judaic Studies in Hungary
1052 Budapest, Károly krt. 20.
Telefon/fax: (+36 1) 268-0183
E-mail: zstsz@zsido.com
Internet: www.zsido.com

Bemutakozás

Glitzentstein Smuél rabbi Eilat-on, Izraelben született 1981-ben. A városi középiskola elvégzését követően először a jeruzsálemi „Torat Emet” Jesivában, majd Kfar Chábádban a Központi Lubavicsi Jesivában tanult tovább. 2001-től a „Kfar Chábád” lubavicsi hetilapnál dolgozott. 2002-ben Thaiföldön, majd Costa Ricában dolgozott és tanult a Chábád kötelékében. Felesége, *Sosáná* tanítónő és a Gán Menachem Iskolában tanít Budapesten; fiatal kora ellenére már három héber nyelvű tankönyvet jelentett meg gyermekek számára. 2008 szeptembere óta élnek Budapesten feleségével és négy gyermekével, ahol feladata a fiatalokkal való foglalkozás.

Köves Slomó, az EMIH vezető rabbija (szül. Budapest, 1979): Rabbiniкус tanulmányait a Yeshiva High School-ban (Pittsburgh, Pennsylvania), a francia Institut Supérieur D'études Rabbiniques et Talmudiques-ban és Central Lubavitch Yeshivotban (N.Y.) végezte. Letette a szofér (hivatásos tóramásoló) és a mohél (hagyományos körülmetélő) vizsgákat is. A Holocaust óta ő az első hazánkban avatott ortodox rabbi. Rabbivá avatásán 2003-ban Mádl Ferenc a Magyar Köztársaság elnöke és Izrael Állam főrabbi is részt vett. 2007-ben a Debreceni Tudomány Egyetem Történelemtudományi kara doktorrá avatta. Feleségével, *Dvora Leával* és két gyermekével él Budapesten.

Nógrádi Bálint: Született Budapesten 1975-ben. A budapesti Berzsenyi Dániel Gimnázium matematika szakának elvégzése után 1993-ban érettségizett. Tanulmányait az Egyesült Államokban, a Grinnell College, Grinnell, Iowa egyetemen folytatta. Közgazdaságtani diplomát kitüntetéssel 1997. májusában szerzett. Tanulmányait a New York-i Hadar Hatorah Jesivában folytatta. Feleségével, Szárával, és négy gyermekével Budapesten él.

Oberlander Báruch rabbi: New Yorkban született 1965-ben, magyarországi holokauszt túlélő szülők gyermekeként. Izraeli és amerikai jesivák elvégzése után a Central Yeshiva Tomchei Tmimim Lubavitz-ban avatták rabbivá 1988-ban. 1989 márciusában kötött házasságot feleségével, Batshevával. Az ifjú házaspár 1989 augusztusában a lubavicsi rebbe küldötteként Magyarországra költözött. Kezdetektől aktív szerepük volt a magyarországi zsidó hitélet újjáélesztésében, zsidó bölcsődét, óvodát és iskolát hoztak létre. Oberlander rabbi a Vasvári Pál utcai zsinagóga vezetőjeként tevékenykedik. Megalapította a *Gut Sábesz* és az *Egység* című újságot és nevéhez számos hiánypótló mű magyarországi kiadása és vallásjogi tanulmány fűződik. Alapítója és vezetője a Pesti Jesiva néven ismert rabbiniкус főiskolának és a Zsidó Tudományok Szabadegyetemének. 1990-től kezdve vezet kurzust az ELTE jogi karán, 2007 óta pedig a SOTE-n is oktat. A KERT, Közép-kelet Európai Rabbik Tanácsának 2005 óta elnöke. 2010-ben a Debreceni Tudomány Egyetem Történelemtudományi kara doktorrá avatta. 2012-ben Magyar Érdemrend tisztikeresztjével tüntették ki. Elismert háláchá szakteknitély, a budapesti *bét din* (rabbiniкус bíróság) vezetője.

A ZSIDÓ TUDOMÁNYOK

Fejezetek a klasszikus forrásokból

1. Legyen gyermeked!

Biblia

„Szaporodjatok és sokasodjatok...”

1Mózes 1:26-31.

26. Ekkor mondta Isten: „Alkossunk¹ embert² a mi képünkre, hasonlatosságunkra³, hogy uralkodják a tenger halain és az ég madarain és a barmokon, meg az egész földön és minden csúszó-mászón, amely a földön mozog!” **27.** És teremtette Isten az embert az ő képére. Isten képére teremtette őt, férfinak és nőnek⁴ teremtette őket. **28.** És megáldotta őket Isten⁵ és szólott hozzájuk Isten: „Szaporodjatok és sokasodjatok⁶ és töltsétek be a földet és hódítsátok meg⁷; és uralkodjatok a tenger halain és az ég

¹ **Alkossunk embert.** Az emberiséget a Biblia szerint Isten maga teremtette különleges módon. Hogy ennek az utolsó alkotásnak méltóságát fokozza és lényegbeli különbséget mutasson ember és állat között, úgy fejezi ki magát a Tóra, mintha Isten tanácskozott volna (Ábárbanel). Nem így van: „legyen ember” vagy „alkottassék ember”, hanem „alkossunk embert”. A többszám „alkossunk embert” a héber nyelv sajátossága szerint határozatot fejez ki, mint 11:7. vagy pluralis majestatis, mint ahogy királyi parancsokat is többszámaban adnak ki. (Vö. *Ezra* 4:18.)

² **embert.** Héberül „Ádám”. Ez a szó itt, mint a Bibliában gyakran „emberi lény” értelmében áll, az „ádámá”, „föld” szóból származtatják, és ez az ember földi eredetére utal (lásd 2:7.).

³ **képünkre, hasonlatosságunkra.** Az ember jellegében megvan az Istenhez való felemelkedésnek lehetősége. „Mert Isten az embert halhatatlanságra teremtette és hogy hasonmása legyen az Ő örök lényének” (*Salamon bölcsessége* 2:23.). Az összes élőlények között csak az embernek van, hasonlóan Teremtőjéhez, erkölcsi szabadsága és akarata. Csak ő képes megismerni és szeretni Istent és vele szellemi közösségbe kerülni: És csakis az ember képes cselekedeteit az értelem uralmának alárendelni. „Emiatt mondjuk, hogy a Mindenható saját képére és hasonlatosságára teremtette” (Maimuni). Mivel az ember magasabbrendű értelemmel rendelkezik, érzéseit (indulatait) erkölcsi és vallási eszmék szolgálatába állíthatja, és született uralkodó a természet fölött. A VIII. Zsolt. mondja az emberről: „Ó Isten,... Te őt csak kevéssel tetted csekélyebbé Istennél, dicsőséggel és díszel koronáztad. Uralkodóvá tetted őt kezeid művein.”

⁴ **férfinak és nőnek.** Ebből következik, hogy férfi és nő szellemi beállítottságuk és alap tulajdonságaik alapján egyformán közel állnak Istenhez.

⁵ **És megáldotta őket Isten.** (Vö. a 22. verssel.) Ez a hozzáfűzött kifejezés „és szólott hozzájuk” utal arra a belső kapcsolatra, amely Isten és az ember között fennáll.

⁶ **Szaporodjatok és sokasodjatok.** Ez az első parancsolat (micva), melyet az ember kapott. Hogy az ember otthon teremtsen és családot alapítson, az első a 613 tórabeli parancs (micva) között a rabbinikus összeállítások szerint.

⁷ **és hódítsátok meg.** „Minden modern tudomány titka benne van a Genézis első fejezetében. A hit abban, hogy a szellem uralkodik az anyag felett, az értelem a természet felett, az ember a fizikai és az állati erőkön, lényeges volt az uralom megszerzésében.” (Abbot Lyman, amerikai teológus.) – „Amit mi az ember akaratának vagy akaraterejének nevezünk, hatalom lett a természetben, imperium az imperiumban, és ez lényegesen befolyásolta nemcsak az Ember történetét,

madarain és minden állaton, amely mozog a földön.” **29.** És szólott Isten: „Íme, odaadtam nektek minden magtermő fűvet, amely az egész föld színén van, és minden fát, amelynek gyümölcse magot terem; tiétek legyen eledelül⁸. **30.** A föld minden vadjának és az ég minden madarának és mindennek, ami a földön mászik, amelyben élő lélek van, mind a zöld fűvet adtam eledelül”. És így lett. **31.** És látta Isten mindazt, amit alkotott, és íme nagyon jó⁹ volt. És lett este és lett reggel: hatodik nap.

IMózes 9:1., 7.

1. És megáldotta Isten Noét és fiait és szólott hozzájuk: „Szaporodjatok és sokasodjatok és töltsétek be a földet¹⁰... **7.** Ti pedig szaporodjatok és sokasodjatok, nyüzsögjétek a földön és sokasodjatok rajta.”¹¹

hanem az egész élő világ történetét is és átalakította annak az égitestnek a képét is, amelyen ő él.” (Lankester Ray, angol tudós.)

⁸ **eledelül.** A kezdetleges ideális korban (mint az eljövendő messiási korszakban is [lásd *Jesájá* 11:7.]) az állatok nem voltak egymás zsákmányai.

⁹ **nagyon jó.** Minden teremtett „jó” magábanvéve; de valamennyinek harmónikus összessége, az univerzum jelzője „nagyon jó”. Minden olyan volt az univerzumban, ahogy azt a Teremtő akarta. Semmi sem volt felesleges, vagy hiányos –, teljes a harmónia. „Ez a harmónia tanúságot tesz az egységes Isten mellett, aki a természetnek ezt az egységét tervezte.” (Luzzatto.)

¹⁰ Az áldás, melyben Ádám részesült (1:28.) megújítatik, mert Nőé és fiait egy új nemzedék fejei. Az isteni áldás megerősíti őket, hogy hozzáfoghassanak egy elpusztult világ újjáépítéséhez.

¹¹ Ez a vers nem az első vers felesleges ismétlése. Ez egy további okot nevez meg, hogy miért oly rettenetes Isten előtt a vérontás. Az Ő akarata, hogy az élet sokasodjék, és hogy ne csökkenjen gyilkosság által. A Talmud ezzel a verssel okolja meg a szigorú elítélését annak, aki a családalapítás parancsait nem teljesíti (*Jövámot* 63b.).

Benjamin Blech

„Mázél tov: fiú lett/lány lett!”

Röviden ebben a fejezetben

- Miért szükséges, hogy a feleségből és férjből anya és apa legyen?
- Az ember nevének spirituális jelentősége
- A körülmetélés, mint vallási rítus
- Miért kell az elsőszülöttet „megváltani”?
- A bár micvá és a bát micvá, valamint a kettő közti különbség

Groucho Marx [ismert amerikai komikus] tudta, milyen fontos a zsidó család számára a gyermek. „Édesanyám imádta a gyerekeket – mondta. – Mit nem adott volna érte, ha én is a gyereke lehettem volna.” A gyermekeinkben élünk tovább a halálunk után. „A gyerek – írta Jichák Perc 19. századi jiddis regényíró – az ember örökkévalósága.” A gyerek a kulcsa a zsidó nép túlélésének is. Zsidók nélkül nincs zsidó vallás sem.

A zsidó vallás követőinek útmutatást ad a bölcsőtől a sírig. Törvényei az élet minden szakaszával foglalkoznak. Először és legfontosabban persze a szüléssel és a kezdetekkel. A csecsemő, ahogy Carl Sandburg mondta volt, az Örökkévaló véleménynyilvánítása, miszerint ez a világ tovább éljen. Akiknek a túlélés a legfontosabb gondjuk, azok számára is a gyermek az áldás és az élhető jövő titka.

Legyen gyermeked!

Íme egy jó kérdés, amivel az olvasó tesztelheti bibliai tudását: „Mi volt az első tevőleges parancsolat, amit az Örökkévaló adott népének? Nem a „ne egyél arról a fáról” tiltó parancsolata volt az első, hanem egy micva, amit az Örökkévaló beteljesítve kívánt látni Ádám és Éva által. A válasz: „Szaporodjatok és sokasodjatok!”

Zsidó teológusok sora foglalkozott a kérdéssel, miért ez az első parancsolat. Minden kötelességünk alapja az *imitatio Dei*, azaz az Örökkévaló utánzásának, követésének eszméje. És ha olyanoknak kell lennünk, amilyen Ő, akkor hát először és leginkább Ő a Teremtő, tehát nekünk is teremtenünk kell, hogy folytassuk azt a világot, amit Ő hívott létre.

Ezért is nincsen megengedve a zsidó embernek, hogy akaratlagosan gyermektelen maradjon. Ha egy házaspár próbálkozik, de nem jár sikerrel, az persze nem kárhoztható érte. De a szülői mivolt tudatos kerülése vétek. A házasság úgy van megalkotva, hogy családdá legyen.

Hány gyermek elég a parancsolat beteljesítéséhez? Az ember azt mondaná erre, hogy „néhány”, a minimum azonban kettő. Ez ahhoz elég, hogy a házaspár legalább önmagát létszámban „újratermelje” a jövőnek. És nem akármilyen kettő felel meg. A háláchá ennél többet kíván. A szülőknek legalább egy fiú és egy lánygyermek kell.

Még valami: ha egy család teljesítette a minimális feltételeket, van lánya és fia, az nem jelenti azt, hogy számukra immár nem micva a család további gyarapítása. A válásos családok általában népesnek ismertek. Különösen ma, a holokauszt után sokan érzik személyes kötelességüknek, hogy segítsenek újranépesíteni a kis híján kiveszett népet. A zsidók tudják, hogy a gyerek ugyan képes szétszedni a házat, de otthont terem abból.

Mázel tov!

Ezzel a zsidó köszöntéssel szokás egymásnak gratulálni. Általában úgy fordítják: „Jó szerencsét!” De a *mázál* igazából a csillagok jó együttállása. Ez a gratuláció volta-képpen ima, hogy a csillagok állása kedvező legyen ezután is.

Nem mintha a zsidó vallás abban hinne, hogy az asztrológiai jegyek határozzák meg valakinek a sorsát. Shakespeare-nek nincs igaza, amikor azt mondja [a Lear királyban], hogy „a csillagoktól függ lelkületünk”, mert ez a szabad akaratba vetett hitünkkel ellenkezne.

De az ókori zsinagógák padlómozaikjain felfedezhetjük a zodiákus jegyeit. A zsidó hit szerint ugyan nem determinálnak semmit a csillagok, de *befolyásuk* van. (Különben is, minek kockáztassunk?) Abban mindannyian egyetérthetünk, hogy mindenkinek szüksége van „egy kis mázli”ra. A gyermekszületés bizonyára az a pillanat, amikor mindenki imára nyithatná a száját. Adjunk hálát a gyermekért – és mondjuk: „Mázel tov!”

Válasszunk nevet!

A bébi tehát megérkezett, de mi lesz a neve? És ami még fontosabb, számít-e a név valamit? A Biblia szerint (*ISámuel* 25:25): „Amilyen a neve, olyan ő maga!” A név nem csak leíró szerepű, prófécia is. De hogyan lehet azzá, ha az édesapa és az édesanya választja a nevet a gyermeknek? Úgy, tartja a zsidó hagyomány, hogy amikor a szülők eldöntik a gyermek nevét, isteni inspirációt kapnak segítségül.

A zsidó gyermekeknek zsidó nevet is adunk a polgári nevük mellé. Két hagyomány vezérli a szülőket e döntésben. Az áskenázi hagyomány (nyugat-európai háttérű zsidóság) nem engedi élő személy után nevezni el a gyermeket. Túlságosan elhamarkodott döntés volna, véli ez a hagyomány, ha olyanhoz kötnék a gyermeket, akinek a végső sorsa még nem ismert, aki még lehet gonosszá, netán tragikus halált ér. Az áskenáziak inkább az elhunyt szeretteik közül, a legkedvesebbek nevét szeretik adni. Így az elhunyt szeretteink továbbélnék a gyermekben, és felidézik azok emlékét.

A szefárd zsidók (kelet háttérrel) annak szeretnek tiszteletet adni, akit a legjobban becsülnek és csodálnak, éspedig éppen azzal, hogy még életükben utánuk nevezik el a

gyermekeiket. Ezért van az, hogy ha egy zsidó gyermeket úgy emlegetnek, „az ifjabbik X”, tudnivaló, hogy szefárdi a család.

A neved a lelked

A héberben a 'lélek' jelentésű szó a *nösámá*. Négy betűből áll. A középső kettőből kijön a *sém*, azaz a „név” szó. A nevünk a lelkünk lényege. A Midrás szerint mikor az ember a másvilágra megérkezik, a lelkétől megkérdezik: „Mi a neved? És beteljesítetted-e az abban rejlő lehetőségeket?”

A név olyan ajándék, ami a gyermekkel marad örökké. Egész életében elkíséri, és rávésik majd a sírkövére. A vagyonát nem viheti a sírba, de a neve örökre szól. Ezért is igényel gondos elemzést a névválasztás.

A lányok a születésükhöz legközelebb eső szombaton, a zsinagógában kapnak nevet. A fiúk esetében a névadás a nyolcadik napon következő szertartás, a *brit milá*, azaz a körülmetélés része.

A körülmetélés szövetség

A *brit* jelentése 'szövetség'. A *milá* micvá, amit az Örökkévaló parancsolt Ábrahámnak az Isten iránti elkötelezettsége jeleként, s ezt a micvát a zsidók a történelem során újra meg újra teljesítik.

Mínthogy ez a törvény a férfiúi nemszervvel kapcsolatos, gyakran szül szellemes – és nem annyira szellemes – megjegyzéseket. A vallásos rituálé, ami által Ábrahám zsidóvá lett, és amely ma is minden férfit bevezet a hitébe, több tiszteletet érdemel. A körülmetélésről a Biblia azt mondja, hogy „jel a húson”. Az előbőr eltávolítása által a zsidó ember láthatóan mássá lesz testében. Ez spirituális kapcsolatot teremt az Örökkévalóval, amely el nem törölhető. Egyszersmind a zsidóság jelzése azon a szervén, ami által a jövő generációi életet kapnak.

Sokan, a törvény értelmét keresve, higiéniai alapon igyekeznek magyarázni. Jó törvény, mondják, mert tisztán tartani segít a genitáliákat. És egy sor komoly egészségügyi problémát megelőz. Fontos tudni, hogy bár ezek a megfontolások is jogosak, a törvény okai között nem szerepelnek. A körülmetélés nem orvosi javaslat, spirituális alapja van.

Egyes zsidó filozófusok mindenféle fantáziadús magyarázatával szolgálnak a törvénynek, mely a zsidó életküldetés szimbóluma. Ha az az előbőr nem szolgál semmiféle célt, miért is teremtette vele az Örökkévaló az embert, és miért parancsolja meg eltávolítását?

Éppen arra tanít ez minket, hogy az Örökkévaló szándékosan befejezetlenül hagyott valamit a teremtésben, hogy az embernek legyen tere a feladatot bevégezni. A világ azért tökéletlen, hogy az ember jobbá tehesse. A talmudi rabbik szavaival: az ember legyen társa az Örökkévalónak. Vagy ahogy George Elliot fogalmazta, az Örökkévaló sem készíthet Stradivari-hegedűt, ha nincsenek Stradivariak. A körülmé-

télés, mely a teremtés férfiúi nemizervével van összekötetésben, azt tanítja az embernek, hogy felelőssége van, az Örökkévalóval együtt teremtővé lehet!

Gyere ünnepelni!

Azt mondják, csakis a zsidók képesek arra, hogy egy sebészeti beavatkozásból ünnepet kreáljanak. Mindazáltal nem olyan furcsa, hogy a *brit* ünnepi alkalom. Végére is a gyermek még csak nyolc napos, de máris betölt egy micvát.

– A körülmetélkedési „partihoz” néhány dolgot nem árt tudni:

– A körülmetélést végző személy a *mohel*. Ő az eljárás specialistája (és nem, boraválót nem fogad el). Hitelt érdemlő hírek szerint az angol királyi család, mikor a gyermekek körülmetélését elvégezték, inkább vette igénybe mohel, mint sebész segítségét, tekintettel a tapasztalataira.

– Az, aki a körülmetélés ideje alatt a gyermeket tartja, *szándek* néven ismert. Ez nagy megtiszteltetés. A misztikus hagyomány szerint a szándek jutalmat kap az Örökkévalótól a szerepéért, és elárasztja őt áldásaival. Igen gyakran előfordul, hogy a ceremónia során másfajta „elárasztásban” is része van!

– A brit a születés utáni nyolcadik napon történik, akkor is, ha az szombat vagy ünnep, még ha maga jom kippur is.

– A britet elhalasztják, ha a gyermek beteg, gyenge, koraszülött vagy az orvosi vélemény szerint veszedelmes lehet a körülmetélése. Az egészség az első.

– Amint a körülmetélést elvégezték, minden jelenlévő együtt mondja el az imát, melyben három kívánságot fogalmaznak a gyermekről: „Nőjön fel a Tórához, a *chupá*hoz [a nászsátorhoz] és a jócselekedetekre!”

„Váltsd meg” elsőszülöttedet!

Tudjuk-e, hogy eredetileg minden családból legalább egy rabbinak ki kellett kerülnie? Az elsőszülött, amint a mező első gyümölcse, az Örökkévalónak szentelendő. Az idők során az Örökkévaló kiválasztott egy törzset, a *kohanitákat*, Áron főpap, Mózes öccse leszármazottait – hogy az Örökkévaló szolgálói legyenek a templomban. A zsidókat emlékezteti az eredeti törvényre, hogy minden elsőszülött fiúra nézve teljesíteniük kell a micvát ma is.

Mínt hogy a kohaniták helyettesítik az elsőszülött gyermekeket, szükséges „megváltani” azt a gyermeket, aki az istenszolgálatra ki lett volna választva. Ez a ceremónia a *pidjon hábén*. A születés utáni harmincharmadik napon tartatik meg. Az apa szimbolikus fizetséget ad öt ezüstérme formájában egy kohanitának.

A ceremónia egyszersmind emlékeztető az egyiptomi utolsó csapásra. Az egyiptomiak elsőszülöttei megölettek; a zsidó elsőszülöttek megmenekültek. Mikor a hálaadásra kerül a sor, a zsidó emlékezet hosszú. A zsidó elsőszülöttek a mai napig hálásak megmenekülésükért.

„Mától férfi vagyok”

Vékonyka hangú 13 éves zsidó fiúcskák, akiknek még az álluk se pelyhedzik, nemzedékek hosszú sora óta követik egymást, felállnak és kijelentik: „Mától férfi vagyok”. Legjobb tudomásom szerint egyikük sem állt munkába, nősült meg vagy vállalt fel felnőtt felelősségeket aznaptól.

13 éves korában a zsidó fiúból férfi lesz, éspedig egyetlen okból: ebben a korban ítéltetik eléggé érettnek arra, hogy felelősséget vállaljon a tetteiért. Minden jogi rendszerben létezik egy korhatár, amitől kezdve az ember már nem kiskorú többé, és törvénysértéseit nem nézik el ezen az alapon. A világi törvénykezésben ez 16-18 év, egyes helyeken 21. A zsidó vallás többet vár a fiúktól. 13 évesen lesznek bár micvává – szó szerint: ’a parancsolatok fiává’, olyanná, akit köt a zsidó törvény.

Ha egy zsidó férfi azt mondja: „sose volt bár micvám”, akkor nyilvánvalóan nem érti a dolgot. A bár micvá automatikusan történik. A felelősség a korral jár, nem a partyval.

A bár micvá emlékezetesebbé tételére a fiúkat rendszerint meg szokták kérni, hogy mutassanak valamiféle jártasságot az istentiszteleti rendben. Felhívják őket a Tórához, elmondatják az áldásokat, vagy ők vezetik a közösséget az imában. A szülők azzal fejezik ki örömüket a gyermek fejlődésének ezen új szakasza fölött, hogy partyt adnak. (A szomorú az, hogy a „bár” és a parti, ami az istentiszteletet követi, helyenként fontosabb, mint a micva.)

A lányok gyorsabban érnek

Ami a bár micvá a fiúknak, a bát micvá a lányoknak – a *bát* szó ’lányt’ jelent. Csak egy nagy különbség van a kettő között. A zsidó vallás elismeri, hogy a lányok gyorsabban érnek, ők már 12 évesen felelősek a maguk tetteiért, egy évvel korábban, mint fiúk.

A bát micvá, mint a fiúk bár micvája, ideális esetben a nap spirituális jelentőségét hangsúlyozza. Vallási témájú olvasmány, Tóra-tanítás és a személyes elkötelezettség kinyilvánítása, ezek a megfelelő elemek. Általában ünneplés követi az alkalmat, és ez helyes is, hangsúlyozni, hogy a nő spirituális érése legalább olyan fontos, mint a férfié.

Amit feltétlenül tudni kell

– A zsidó vallás megkívánja, hogy az ember utánozza az Örökkévalót, teremtőjét, legyen termékeny és sokasodjon.

– A hagyományos zsidó család legalább egy fiú és egy lánygyermekből, valamint szüleikből áll, de minél több a gyermek, annál nagyobb a micva.

– A zsidó gyermeknek adott név profetikus jelentőséggel bír, meghatározza karakterét, potenciáljait, az egész lelkét.

– A körülmetélés (brit milá) vallási rítust a születés utáni nyolcadik napon tartják, ilyenkor veszi a zsidó férfigyermek magára a „szövetség jelét”, amit egész életében testén visel.

– Az elsőszülött zsidó gyermeket „meg kell váltani” eredetileg szánt „papi” szerepéből, a kohénnek adott öt ezüstérme által.

– A bár micvát automatikusan éri el minden fiúgyermek 13 éves korban, és attól kezdve felelőssége van a zsidó vallási törvény betartásában, azon feltételezésren alapozva, hogy elég érett, és érti már a dolog jelentőségét.

– Mivel a lányok korábban érnek, az ő felelősségi koruk, a bár micvá kora 12 év.

Talmud

Nidá 3. fejezet:

A fogantatás és a terhesség csodái

Nidá 30b. lap második oldal közepétől
a 31. lap második oldalának végéig.

Az egész Tórát megtanulja az anyja méhében

[Egy brájtá írásmagyarázó tanítások egész sorát hozza az alábbiakban, melyek az embrió fejlődésével foglalkoznak:]

Szimláj rabbi adta elő [a következő tanítást]: „**Mihez hasonlítsuk a csecsemőt, [míg] az anyja méhében [van]? [Hasonlítsuk] egy számadáskönyvhöz, amit összehajtottak és lefektettek.**¹² **Két keze a két halántékán, két hónalja**¹³ **a két bokájánál; bokái a fenekéhez támaszkodnak, feje a térdei közé hajtva. A szája csukva van, köldöke nyitva, azt eszi, amit édesanyja eszik, és azt issza, amit édesanyja iszik. Székletet nem ürít, [mert ha azt tenné,] megölné az anyját.**¹⁴ **Csodálatos módon azonban, amint [megszületik, és] kibukkan e világ levegőjére, az, ami csukva volt [ti. a szája], megnyílik, és ami nyitva volt [ti. a köldöke], becsukódik, mert ha nem így volna, [az újszülött gyermek] egyetlen percig sem élne.**¹⁵

[A brájtá egy olyan gyermekről beszél, amely magasrendű spirituális észlelést tapasztalt meg még a méhben:]

És lámpás világit [a meg nem született gyermeknek] a feje fölött, és [fénye által] kitekinthet, és láthatja a világot [egyik] végétől [a másik] végéig: „Mikor ragyogott fejem fölött a mécsese, s világosságánál sötétben jártam!”¹⁶

¹² A talmudi időkben viaszozott oldalakat kötöztek egymáshoz, az adta ki a számadáskönyvet (Rási ad *Sábát* 104b.).

¹³ Rási szerint. A Toszáfot nehezen értelmezhető helynek tartja, és a „könyök” jelentést támogatja.

¹⁴ A Máhársá szerint a magzat azért képes székelés nélkül életben maradni, mert az édesanyjától tökéletesen feldolgozott táplálékot kap, amit képes teljesen megemészteni, ezért nem szükséges kiürítenie. A brájtá ugyanakkor csak annyit mond, hogy az embrió nem széke, viszont vizelete van (*Éjc Joszéf*), azt az anya keringése dolgozza fel.

¹⁵ Megtörténik, gyakran, hogy a gyermek nem lélegzik fel a száján át azonnal, de mégsem szenved tartós kárt, a brájtá a jelek szerint azt akarja mondani, hogy a gyermek nem maradhatna sokáig életben nyitott köldökkel és csukott szájjal.

¹⁶ *Jób* 29:3. Jób, akit a szerencsétlenségek sora sújtott, visszavágyik az édesanyja méhének vigaszába és biztonságába. Ezzel kapcsolatban beszél azokról a hónapokról a születés előtt, me-

[A brájtá zárójelben hozzát teszi:]

És meg ne lepődjete [ezen], mert [tudjuk, hogy] **az ember képes aludni itt**, [ti. Babiloniában valahol,] **és álmában láthat** [mindenféle történést, melyek ugyanabban a pillanatban zajlanak] **Aspamiában**, [egy távoli földön].¹⁷ **Nyilvánvaló tehát, hogy egy embriónak is lehet hasonló tapasztalása.**

[A brájtá – egy kapcsolódó témát fejtegetve – előadja azt a szentírási szakaszt, amely az imént idézett előtt van, közvetlenül:]

És [az ember földi életében] nincsen olyan idő, mikor az ember nagyobb gyönyörűséget tapasztalna, mint azokban a napokban, [azaz anyja méhében]. Mert meg van írva: „Vajha úgy volnék, mint a múltnak hónapjaiban, mint a napokban, mikor Isten megőrzött engem!”¹⁸ **Namármost, melyik időszak [az ember életében], amit hónapokban [mérnek], nem pedig évben? Azt mondanám, hogy ezek a terhesség hónapjai.**¹⁹ [Ebben a versben tehát Jób azt a boldogságot dicséri, amit embrióként élt meg az édesanyja méhében.]

[A brájtá folytatja, tovább beszél az embrió méhen belüli léttapasztalatáról:]

És ezek megtanítják [a meg nem született gyermeknek] az egész Tórát, ahogyan írva van:²⁰ **„Az tanított meg engem, s mondta nékem: »Tartsa meg szavaimat szíved, őrizd meg parancsimat, hogy élj!«**²¹ **És [egy másik vers] mondja: „Midőn Isten meghittsége volt sátorom felett.”**²²

[A Gemára közbeszól, és megkérdezi, miért kell ide egy második vers, hogy bizonyítsa a tételt:]

lyekben az Örökkévaló az Ő fényével világította be a magzat sötétjét. A brájtá ebből kívánja kifejteni, hogy a magzatnak isteni eredetű tudomása van a világról.

A Máhárál szerint a születés előtti hónapokban a gyermek lelke külön létezik a testétől, amely épp formálódik az anya méhében. Minthogy a lélek még nem lépett be a testbe, a fizikai realitás nem is korlátozza, tehát sokkal nagyobb mértékben képes befogni a valóságot (lásd még *Chátám Szófér*; vö. *Ánáf Joszéf*).

¹⁷ Mikor valaki alszik, kevésbé fér hozzá közel a fizikai világ, és ebben az értelemben hasonlít a magzathoz (lásd az előző jegyzetet). A lelke ilyen időkben alkalmanként sokkal többet is képes felfogni (Máhárál, lásd *Chátám Szófér*). [Lásd még *Brácho*t 57b, arról, hogy az álom a prófécia egyhatodának mértékével érhet fel.]

¹⁸ *Jób* 29:2. A „múltak hónapjai” költői utalás az értelmezés szerint a magzati életre. A brájtá a folytatásban elmagyarázza, hogy miért.

¹⁹ A terhesség kevesebb, mint egy év, ezért számítják hónapokban.

²⁰ *Példabeszédek* 4:4.

²¹ Salamon e versben arról beszél, hogyan tanította őt az Örökkévaló maga. Nem mondja, hogy ez a magzati életben történt, a brájtá azonban megfelelőnek tartja ezt az interpretációt (Máhársá).

²² *Jób* 29:4. Jób ebben a szakaszban a magzati életéről beszél (2–4. versek, lásd fentebb). Ezért vétetik e szakasz abban az értelemben, hogy az Örökkévaló a Tórát a még meg nem született gyermeknek tanítja (lásd Rási).

Miért [kellett ezt mondani:] „**És** [egy másik vers] **mondja**” **stb.?** [Hiszen egy bizonyosság már idéztetett, és annak elégnék kellene lennie!]

[A Gemára válaszul: az első önmagában nem volt döntő bizonyíték:]

Azt is mondhattad volna, [hogy az első vers irreleváns a téma szempontjából, mert] **egy próféta mondta**;²³ [azaz Salamon itt olyan tudásról számol be, amit a prófécia révén, felnőttként szerzett, nem pedig a méhben. Ezért azt mondjuk:] **Jer, tanuld meg**, [hogy az ilyen tudás bizony a méhben is megkapható, mert a második vers ezt mondja]: „**Midőn az Isten titkai voltak sátorom felett.**”

[A brájtá folytatódik:]

De amint [a gyermek] **kibukkan e világ levegőjére, egy angyal jön, és megüti a száját – s ezért elfelejti az egész Tórát**,²⁴ **mert meg van írva: „Az ajtónál hever a veszteség.”**²⁵

Eskü Istennek a születés előtt

[A brájtá tovább foglalkozik a méhből a külvilágra tartó átmenet aspektusaival:]

[A gyermek] **nem hagyja el** [a méhet], **mielőtt esküt ne tenne** [az Örökkévalónak és parancsolatainak].²⁶ **Mert meg van írva: „Mert előttem fog meghajolni minden térd, [rám] fog esküdni minden nyelv.”**²⁷

[A brájtá kifejti a verset, hogy a mondandójához bizonyosságot nyerjen belőle:]

[Mikor a vers ezt mondja:] „**Mert előttem meg fog hajolni minden térd**”, ez a **halálunk napjára** [utal; ti. azt tanítja, hogy a halál után minden lélek „meghajol” az Örökkévaló előtt, és elismeri, hogy Ő az Úr]. **Mert meg van írva: „Előtte letérdelnek mind a porba süllyedők.”**²⁸ [És amikor a vers ezt mondja:] [rám] **fog esküdni minden nyelv**”, ez a **születés napjára** [utal; azaz azt tanítja nekünk, hogy minden

²³ Salamon, a Példabeszédek szerzője a próféták közé számláltatik.

²⁴ Különbféle kommentátorok megjegyzik, hogy látszólag értelmetlenné tűnik, ha az Örökkévaló az egész Tórát megtanítja a gyermeknek, aki azután hamarosan el fogja felejteni. Az Éjc Jozsef szerint azonban ez a kezdeti tanítás megkönnyíti a tanulást az egész életen át. Azaz a magzati életben kapott leckék mintegy a priori megértést adnak a Tóráról, s az ember később visszaemlékszik, nem teljesen újra tanulja. Így tehet szert a felnőtt a Tóráról igaz megértésre, amit különben aligha érhetne el.

²⁵ *IMózes* 4:7. A (XXX) szót 'bűn' értelemben szokás venni, de jelenthet 'veszteséget' is. A Gemára így érti a szót, és így jelzi azt a veszteséget, ami a méh szájában várja a magzatot (*Torá Temimá* ad *IMózes* 4:7).

²⁶ Az esküvel részletesebben később foglalkozik a brájtá.

²⁷ *Jesájá* 45:23. A vers egyszerű jelentése szerint annyit mond, hogy a jövőben e világ minden nemzete el fogja ismerni az Örökkévalót. A Gemára homiletikus értelmezést kínál.

²⁸ *Zsoltárok* 22:30. A „porba szállás” képe a halál napját idézi. A halál után, amikor az ember szemtől szemben találkozik az isteni jelenléttel, a lélek „letérdel” az Örökkévaló előtt, félelemmel vegyes tiszteletben (lásd Rási ad loc.).

lélek esküt tesz az Örökkévaló előtt, éppen amint e világra születőben van]. **Mert meg van írva:** „[Ki mehet fel az Örökkévaló hegyére...?] **A tiszta kezű és tisztult szívé, aki hamisságra nem adta rá lelkét, és nem esküdött csalás végett.**”²⁹

[A Tanna arról az esküről szól részletesebben, amit az imént említett a brájtá:]

És mi [a tartalma] **ennek az eskünek, amit** [meg nem született gyermek] **tesz?** [A következőket mondják elé]: „**Legyél igaz ember, ne pedig gonosz; és ha az egész világ azt mondja is neked: »Igaz ember vagy«, saját szemedben legyél gonosz.**”³⁰ **Ne feledd, hogy az egyedül szent Isten, áldassék, tiszta, és az Ő** [mennyei] **szolgái tiszták, és a lélek, mely beléd helyeztetett, [szintén] tiszta. Ha** [földi tartózkodásod során] **megőrzöd ezt a tisztaságot, jól van [és rendben], ha nem, visszaveszem [azt] tőled.**”³¹

[Egy másik brájtá foglalkozik ezzel a legutóbbi mondattal:]

Jismáél rabbi iskolája tanította: „**Párhuzamot** [lehet itt vonni] **azzal, amikor a kohén** [pap] **trumát** [adományt] **bíz egy egyszerű emberre, és azt mondja neki: »Ha megőrzöd tisztaságban, jól van [és rendben] ha nem, elégetem a te [szemeid] előtt.«**”

[A Gemára egy másik forrást is idéz a közvetlenül a megszületés előtt a gyermek által teendő eskü témájához:]

Elázár rabbi mondta: „**Melyik vers tanítja ezt? »Anyám méhében te tetettél esküt velem.«**”³² **És honnét tudjuk, hogy ez a szó (gózi) képes ilyen értelemben állni: ’esküt tenni’? Onnét, hogy meg van írva:** „**Nyírd le (יִרְדְּ) hajzatodat (יִרְדְּ), és vesd el!**”³³

²⁹ *Zsoltárok* 24:4. Nyilvánvaló, hogy ez a vers nem általában szól az eskük megtartásáról, hiszen az olyasmiről, ami mindenkitől mindig elvárható, aligha érdemesít bárkit arra, hogy „felmenjen az Úr hegyére”, azaz kivételes kegyelemben részesüljön. Nagyobb, fontosabb esküről lehet itt szó, arról nevezetesen, amit a még meg nem született gyermek tesz, hogy igaz emberré lesz élete során (Rási).

³⁰ Ez nem jelenti azt, hogy valóban gonosznak kéne látnia az embernek önmagát. Éppen ellenkezőleg, a Misna (Ávot 2:13) azt tanítja, hogy ne nézze így magát az ember, mert az pusztán nagyobb bűnökhöz vezet. A brájtá annyit jelent pusztán, hogy az embert mások tetszése ne ringassa önelégültségbe a jótettei fölött, hanem emlékeztesse magát, hogy nem érte el a tökéletességet, és tovább kell haladnia abba az irányba (Máhárác Chájesz).

³¹ Azaz, idő előtt halsz meg.

³² *Zsoltárok* 71:6. Az egyszerű jelentése ennyi: „te húztál ki anyám méhéből”. Az általános eszme a kép mögött az, hogy a születés pillanatától kezdve már az Örökkévaló a forrása a zsoltáros reményének és biztonságának. A Gemára ugyanakkor a szokatlan megfogalmazást (XXX) ’eskü’ értelemben veszi; azaz: „míg én anyám méhében voltam, te [az Örökkévaló] esküt tétetél velem”. A Gemára a továbbiakban ennek a szokatlan interpretációnak az alapját járja körül.

³³ *Jeremiás* 7:29. A versben a יִרְדְּ gyök a יִרְדְּ szó mögött áll, melyet így is lehet érteni: „a te nazíreusi [fogadalmad]”. Minthogy a nazír fogadalom által lesz azzá [eskühöz hasonlatos], a Gemára kapcsolatot lát a יִרְדְּ kifejezés és az esküvétel között (lásd Rási).

Nagyobb fájdalom a lánygyermek szülése, mint a fiúé

[Elázár rabbi egy másik tanítása következik a meg nem született gyermekről:]

És Elázár rabbi azt is mondta: „Mihez hasonlítsuk a gyermeket, míg édesanyja méhében van? [Hasonlítsuk] dióhéjhoz,³⁴ mely egy tál víz színén lebeg. [Ha csak] egy ujjal hozzáér valaki, máris elsüllyed, akár erre borul, akár arra.”³⁵

[A Gemára egy brájtát idéz, mely az embrió méhen belüli elhelyezkedésével foglalkozik:]

Egy rabbi tanította egy brájtában: „A [terhesség] első három hónapjában a gyermek a méh alsó kamrájában lakozik; a középső [három hónapban] a középső kamrában; és az utolsó [három hónapban] a felső kamrában. És mikor eljön az idő, hogy elhagyja [a méhet], megfordul, és kimegy.³⁶ És ez [a fordulás a méhben] okozza az asszony szülés előtti fájdalmait.”

[A Gemára folytatja:]

Ez [magyarázza] az[t], amit egy másik brájtában tanítottak: „A vajúdás (azaz a szülési fájdalmak) a lánygyermekkel erősebbek, mint a fiúgyermekkel.”

[Mielőtt ezt elmagyarázná, a Gemára szentírási forrást ad az előbbi brájtá állításához, miszerint az emberi a méh legalacsonyabb kamrájában kezdi meg fejlődését:]

És Elázár rabbi azt: „Mi a szentírási forrása [annak, hogy a méhmagzat a még legalacsonyabb kamrájában kezdi meg fejlődését? Ez a vers]:³⁷ »...**hogy alkottattam titokban, hímeztettem a földnek aljaiban.**« Nem azt mondja: »Lakoztam [a földnek aljaiban]«, hanem ezt: »Hímeztettem [a földnek aljaiban].« [Ez mutatja, hogy az embrió fejlődésének első szakasza a méh legalsó kamrájában zajlik].”³⁸

[Az imént idézett brájtá azt mondta, hogy a vajúdás által keltett fájdalmak leány-csecsemő esetében intenzívebbek, mint fiú-csecsemők esetében. A Gemára elmagyarázza, miért:]

³⁴ A XXX 'dió' fonetikusán kapcsolódik a XXX szóhoz, így a vers, amit Elázár rabbi idézett, olvasható így is: XXX „anyám méhétől {olyan} voltam, mint a dió”.

³⁵ A magzat folyadékban lebeg a méhben, s ezzel meg van óvva a külvilág behatásaitól. Ha valami az anya hasát éri, a magzatot a magzatvíz arrébb nyomja, s így elkerüli a sérülést.

³⁶ Azaz a terhesség idején az embrió feje felfelé néz, s a születés előtt fordul meg, hogy a feje bukkanjon a világra először.

³⁷ Zsoltárok 139:15.

³⁸ A kifejezés: (XXX) „hímeztettem”, ez az embrió fejlődésének legkorábbi fázisára utal (lásd 24a, 25a – XXX); a XXX szó: „a legalacsonyabb részek”, ez a méh legalsó kamrájára (Rási). A kép olyasmire utal, mint a mag fejlődése a földben: mély gyökeret ver a talajban, de aztán felemelkedik fölé, a növekedése során (Máharsá). Így emelkedik fel a magzat is a méh aljáról (és szükéből) feljebb és tágasabbra (Ijun Joszéf).

Miért van az, hogy a leánymagzattal a vajúdás intenzívebb, mint a fiúmagzattal? Mert emez [a leány] olyan pozícióban jön ki [a méhből], mint amelyet a közösülés során foglal el [a nő, azaz arccal felfelé], amaz pedig [a fiú] olyan pozícióban, mint amelyet a közösülés során foglal el [a férfi, azaz arccal lefelé].³⁹ Mármost minthogy minden magzat arccal lefelé fejlődik,⁴⁰ emennek [a lánynak] az arcát [felfelé] kell fordítania, [mielőtt a méhből kijönne,] amannak [a fiúnak] viszont nem szükséges az arcát megfordítani. [És mivel a forgás okozza a fájdalmat a méhben (amint azt az első brájtá mondotta), a nagyobb fordulás, ami a leánymagzatnak szükséges, nagyobb fájdalmat is okoz].

Nemi érintkezés a terhesség alatt

[A Gemára egy másik brájtát idéz, mely a terhesség három hónapos időközökre felosztható szakaszaival (trimeszter) foglalkozik:]

A Rabbik ezt tanították egy brájtában: „A terhesség első három hónapja idején a közösülés káros az asszonynak, és káros a magzatnak is;⁴¹ a középső [hónapokban] káros az anyának, de jót tesz a magzatnak;⁴² az utolsó [hónapokban] viszont jót tesz a magzatnak és az anyának is, mert a magzat tiszta lesz és eleven.⁴³

[A Gemára egy brájtát idéz a terhesség alatti közösülés veszélyeiről a fejlődő magzat számára:]

Ezt tanították egy brájtában: „Aki a [terhesség] kilencvenedik napján közösül, [azaz az első trimeszter utolsó napján,] az olyan, mint aki gyilkosságot követ el, [mert ezen a napon a közösülés a magzat életét veszélyeztet].”⁴⁴

[A Gemára kérdez:]

³⁹ A férfi a közösülés során arccal lefelé néz, a nő felfelé (Nödárim 20a). A születés során ugyanezt a helyzetet foglalják el (Rási).

⁴⁰ Lásd 30b, ahol a Gemára azt mondja, hogy a magzat feje a térdei közé van hajtva (Rási, Hágáhot hábách).

⁴¹ Azért rossz akkor a magzatnak, mert még a legelső kamrában fejlődik és ezért a közösülés során nyomás éri. Az nem világos azonban, hogy az asszony számára miért baj (Rási). *Rabbi Jáákov Emden (Hágáhot Jávec)* szerint azért, mert az anya is nagyobb nyomásnak van kitéve a közösülése során, mert a magzat is nyomja őt.

⁴² A második trimeszterre a magzat eleget mozdult már felfelé, hogy ne érintse hátrányosan a közösülés. Az anyának azonban ez még nem kényelmes (*Hágáhot Jávec*).

⁴³ A sperma mint tisztító anyag eltávolítja a tisztátalanságokat, melyek a fejlődő magzatot körülveszik (Rási), s ezért a magzat bőre tisztább lesz, erősebb és egészségesebb.

⁴⁴ Mert fejlődése egyharmadánál kezd a magzat élete szilárdabb formát ölteni (Rási, vö. Máhársá). Ezért a további nyomás különösen veszélyes a fejlődésére aznap. Tilos tehát azon a napon közösülni, mert az olyan, mint a magzat meggyilkolása (lásd Mágén Ávráhan a Sulchán áruch, Orách chájim 240:5-höz, valamint Áruch lánér).

De honnan is tudhatná az ember, [mikor van a kilencvenedik napja a terhességnek, hogy azon a napon kerülje a közösülést]?⁴⁵

[A Gemára válaszol:]

Azt mondta Ábáje: csak éljenek házaseletet, amint szoktak, és az Örökkévaló megvédelmezi az egyszerűt.⁴⁶

Három társ az ember teremtésében

[A Gemára egy brájtát idéz:]

A rabbik ezt tanították egy brájtában: „Hárman vesznek részt az ember teremtésében: az egyedül szent Isten, áldassék, az apa és az anya. Az apától származik a fehér [anyag (a mag)], melyből a csontok, inak, körmök, az agy és a szemfehérje formáltatnak.⁴⁷ Az anyából származik a vörös [anyag],⁴⁸ melyből a bőr, az izomzat, a haj és a szem feketéje formáltatik.⁴⁹ És az egyedül szent Isten, áldassék, az élet leheletét helyezi bele, a lelket,⁵⁰ az ábrázatát, a látását, a hallását, a beszéd és a járás képességét,⁵¹ a belátást és a megértést.⁵² És mikor [az em-

⁴⁵ A Gemára nem kívánja azt mondani, hogy sohasem lehet tudni a terhesség pontos idejét, mert az nyilvánvaló a Misnából (30a), mely azt mondja: „Ha az asszony elvetél terhessége negyvenedik napján” stb., hogy igenis lehetséges tudni a pontos napot, amikor teherbe esett az asszony. Azt kívánja inkább jelezni a Gemára, hogy mivel gyakran igen nehéz pontosan meghatározni a foganás napját, általában nem tud az ember kellően óvatosan járni el ebben a dologban (Áruch láNér).

⁴⁶ Zsoltárok 116:6. Lásd Mágén Ávráhám 240:5.

⁴⁷ Ezek a test világosabb színű alkotórészei.

⁴⁸ Ti. a méh keringését biztosító vér; lásd alább.

⁴⁹ Ezek a sötétebb anyagai és alkotórészei a testnek. Grá és a Seiltosz hozzáteszik a listához a XXX 'vér' szót (lásd még Toszáfot a Zöváchim 69b-hez XXX).

⁵⁰ Ez a fogalom (XXX), „az élet lehe” az az életerő, ami az emberi lényt minden fizikai aktivitásában átjárja, és működteti a szükséges testi funkciókat, melyek az állatban és az emberben közősek, ilyen az ivás vagy a szaporodás. A XXX, azaz a lélek az isteni része az embernek. A nesamá teszi kivételessé az embert az élők között, és képessé, hogy spirituális magasságokba emelkedjen (lásd a Rámbán az 1Mózes 2:7-hez).

⁵¹ Szó szerint: a szem látását, a fül hallását, a száj beszédét és a láb járását. A szervek (szem, fül és száj) az anyától származnak és az apától, de a képesség a látásra, hallásra stb. ajándék az Örökkévalótól (Rási).

Bár a XXX 'szellem' és a XXX 'lélek' teszi a testet képessé minden testi funkció elvégzésére, a látás, a hallás, a beszéd, a mozgás és az intellektus azért emeltetnek ki fentebb, mert mind-egyikük a gyermek élete fejlődésének különböző szakaszaiban alakul ki, nem pedig a születéssel kapjuk őket egyszerre, „készen”.

⁵² Grá hozzáadja a listához a tudást (XXX).

ber] ideje eljön, hogy elhagyja e világot, az egyedül szent Isten, áldassék, visszaveszi az Ő részét, de az apa és anya részét otthagyja.⁵³

[A Gemára a brájtá legutóbbi megállapítását kommentálja:]

Ráv Páppá mondta: „Ez is [egy példája] a népszerű közmondásnak:⁵⁴ »Rázd le a sót a húsról, és odavetheted a kutyaáknak.«⁵⁵

Isteni csodái a terhességnek

[A Gemára az Örökkévaló csodáiról beszél, melyek a gyermek születésében megláthatók:]

Ráv Chináná bár Páppá tanította: „Mi[t jelent,] az, ami meg van írva: »Aki nagyokat tesz kikutathatatlanul, csodáikat, úgy, hogy számuk nincsen?«⁵⁶ Jöjjetek és lássátok meg, mennyire mások a tulajdonságai az egyedül szent Istennek, áldassék, a húsból és vérből való [emberéihez képest]. A hús-vér ember tulajdonsága, hogy ha bőrtömlőbe tesz egy tárgyat, amit zsinór köt össze, és amelynek felfelé van a szája,⁵⁷ bizony nem tudhatja, hogy [amit beletett], benne marad-e vagy sem – míg az egyedül szent Isten, áldassék, az asszony belsejébe – mely nyitott, és amelynek nyílása lefelé néz⁵⁸ – helyezi a magzatot, és [mindezek ellenére mégis] megmarad, [és nem esik ki]. Egy másik példa: ha az ember a mérleg serpenyőjébe helyez dolgokat, s azok egyre többet nyomnak, ahogy a súly növekszik [az új és újabb tárggyal], [a serpenyő] egyre lejjebb száll; míg az egyedül szent Istennel, áldassék, [az ellenkezője történik]: amint a magzat, melyet Ő helyezett az

⁵³ Ez mutatja, hogy a látás, hallás, beszéd stb. valóban az Örökkévaló ajándéka. Hiszen bár a tetemnek is van szeme, füle és szája, nem lát, nem hall és nem tud beszélni, mert az Örökkévaló visszavette azt, amivel Ő „járult hozzá” az emberi test életéhez (Rási).

⁵⁴ Szó szerint: „ezt mondják az emberek”.

⁵⁵ A só örzi meg a húst, nem engedi, hogy megromoljon. Ha eltávolítják a tartósítót, a hús romlásnak indul, nem lesz többé alkalmas emberi fogyasztásra. Haodnlóképpen: a lélek a tartósítója a testnek, ez tartja életben. Amint elveszik, a test romlásnak indul, elpusztul (Rási).

⁵⁶ *Jób* 9:10. Az Örökkévaló „nagy tetteinek” a természetben tanúi lehetünk, ilyen például az is, ahogyan az emberi szervek működnek. A „csodái” ezzel szemben a természet törvényei ellenében működnek, ilyen volt például a Vörös-tenger kettéválasztása. Ugyanakkor az Örökkévaló csak ritkán tesz csodát. Hogyan mondhatja tehát a vers: „tesz... csodákat, úgy, hogy számuk sincsen”? A nehézség feloldására iktatja be Ráv Chániná a következő magyarázatot, ami úgy magyarázza a verset, hogy az egy mindennapos csodára vonatkozik (Áruch láNer).

⁵⁷ A XXX rugalmas zsák, állati irhából készül. Az ilyet úgy szokás lezárni, hogy zsineggel összekötik a tetejét. De így is csak akkor biztos, hogy nem nyílik ki, ha felfelé tartják.

⁵⁸ A méh „nyitott” a külvilág felé, a hüvelycsatornán át.

anya méhébe, nehezebbé lesz, egyre magasabbra kerül [az anya méhének kamráiban].”⁵⁹

[A Gemára tovább fejtegeti a magzai fejlődés csodáit:]

Joszé háGlili magyarázta: „Mi a [jelentése] annak, ami meg van írva: »Magasztallak azért, hogy félelmetesen csodás lettem; csodásak a műveid, és lelkem tudja nagyon.«⁶⁰ Jöjjetek, és vizsgáljátok meg, mennyire mások a tulajdonságai az egyedül szent Istennek, áldassék, mint a hús és vér tulajdonságai. A hús és vér olyan, hogy mikor különféle magokat vet a kerti ágyásba, mindegyik a maga fajtája szerint szökken szárba; de mikor az egyedül szent Isten, áldassék, a magzat testrészeit az asszony belsejébe juttatja, [azzal, hogy az apa és anya magvai egyesülnek,] bizony ezek egyetlen élőlényé lesznek, a magzattá.⁶¹ Újabb példája ez [annak, hogy az Örökkévaló csodálatos módon egyesít különböző alapelemeket, az apától és az anyától származóakat]: Mikor a kelmefestő a kádjába festékeket önt, mindegyiknek más a színe, mégis egyetlen színné olvadnak össze. [De arra nem képes, hogy két különböző festéket önt a kádba egyszerre, és az egyik szín az öltözéknek csak az egyik felét festi meg, a másik pedig a másik felét]. Az egyedül szent Isten viszont, áldassék, »becsomagolja« mintegy a magzat testrészeit az asszony belsejébe, és mindegyik »szín« a maga részét »festi meg«, azaz azt a testrészt, ami az ő »színéből« származik.»⁶²

Isten csodái kifürkészhetetlenek

[A Gemára folytatja.⁶³]

Ráv Jozsef magyarázta: „Mi a [jelentése] ennek, ami meg van írva: »Hálát adok neked, Örökkévaló, mert haragudtál rám; elfordult haragod, és megvigasztaltál engem.«⁶⁴ Vajon milyen esetről beszél a Szentírás?⁶⁵ Két emberről, akik

⁵⁹ Amint a fenti brájtá tanítja: az első három hónapban a magzat a méh alsó kamarájában tartózkodik; a második három hónapban a középső kamarában; és az utolsó három hónapban még feljebb „költözködik”, a méh legfelső kamrájába (Rási).

⁶⁰ *Zsoltárok* 139:14.

⁶¹ Ha valaki kétféle magot vet, nem egyesül abból egy új élőlény, hanem mindegyik a maga fajtája szerint terem. Amikor azonban az Örökkévaló „vet” magot, apáét és az anyáét a méhben, új lény lesz belőle – a gyermek (Chátám Szófér).

⁶² Amint fentebb megtudtuk, a „fehér” anyagból lesznek a csontok, inak, a „vörös” anyagól pedig a hús és a bőr (Rási).

⁶³ E magyarázat és az előző között az a kapcsolat, hogy mindkét vers ugyanazzal a témával nyit: XXX „Köszönöm neked...” (Máharál).

⁶⁴ *Jesájá* 12:1.

⁶⁵ Elsőre a vers meglepőnek tűnik: miért is kellene hálát adni az Örökkévalónak azért, hogy megharagudott? (lásd Rási).

üzleti útra indultak. [Út közben] egyikük lábába tövis ment, [és nem folytathatta útját]. S nekikezdett átkozódni és jajveszékelní, [az elvesztett lehetőség miatt]. Néhány nappal később hallotta, hogy társa hajója elsüllyedt a tengeren, [s erre] hálat adott az Örökkévalónak, hogy megmentette az életét. Ezért van mondva: »Elfordult haragod rólam, és megvigasztaltál engem.« [A haragod, amit megmutattál, mikor megengedted, hogy tövis menjen a lábamba, elfordította a nagyobb haragodat, és vigasztalásomra szolgált, mert sokkal nagyobb bajtól mentett meg engem.]⁶⁶ Ez összevág azzal, amit Elázár rabbi mondott: »Mi a jelentése ennek, ami meg van írva: 'Ki egyedül művel csodás tetteket! És áldva legyen dicsőséges neve örökre...'»⁶⁷ stb. [Ebből az derül ki], hogy gyakran még az sem veszi eszébe, akiért a csoda történt, hogy a csoda érte történt.«⁶⁸

Isten minden közösülést számon tart

[Egy másik tanítás a fogantatás csodájáról:]

Chániná bár Páppá rabbi magyarázta: „Mi [a jelentése] annak, ami írva van: »Jártamat és feketemet mind megrostáltad, s mind az útjaimat kitapasztaltad.«⁶⁹ [Ez a vers] azt tanítja nekünk, hogy az ember nem egy egész cseppnyi magból lesz, hanem annak csak a legjavából.” Jiszaél rabbi iskolájában egy brájtát tanítottak: „Ez hasonlítható ahhoz az emberhez, aki búzát csépel: veszi az ehető részét, és otthagyja az ocsút. [Az Örökkévaló ugyanígy szabadul meg az alacsonyabb rendű részekről, és teremt gyermeket csakis a mag legtisztább elemeiből.]»⁷⁰

[Egy másik tanítás támogatja Chániná bár Páppá rabbi homiletikus interpretációját a versről:]

Ez összevág azzal, amit Ábáhu rabbi mondott [értelmezésként], mert Ábáhu ellentmondást állított fel: „Ez van írva az egyik versben: »Megrostáltál engem erővel.«⁷¹ És ez van írva egy másikban: »Felöveztél erővel.«⁷² Ábáhu rabbi fel-

⁶⁶ Máhársá; vö. Áruh láNér.

⁶⁷ Zsoltárok 72:18–19.

⁶⁸ A vers egyszerű jelentése, hogy az Örökkévaló képes csodákra. Elázár rabbi azonban további jelentésréteget tár fel, miszerint gyakran értünk történi csoda, de erről csak az Örökkévaló tud, mert a csoda befogadója félreértelmezi az esemény, sőt, rossznak tartja (Rási). Ezért mondja a következő vers, hogy az Örökkévaló nevét örökké áldani kell – ti. akkor is, ha a körülmények szerencsétlennek tünnek, mert ami kellemetlenségnek vagy hátráltató tényezőnek tünik, nagyon is lehet fel nem ismert áldás (Áruh láNér).

⁶⁹ Zsoltárok 139:3. A fordítás itt a homiletikus magyarázatot követi. Az egyszerű jelentése a versnek ez: „Te tudod minden utamat és tudod elnyugvásomat”.

⁷⁰ A spermában spermiumok milliói vannak, s ezek közül csak egy termékenyíti meg a petesejtet. Ráadásul a spermium hosszának nagyobb részét az ún. „farok” teszi ki, mely a hüvelycsatornán segít a spermiumnak feljutni, hogy megtermékenyíthesse a petesejtet, de a farokrész nem vesz részt a termékenyítésben. Abban csak a spermium feje vesz részt – a legértékesebb része.

⁷¹ 2Sámuel 22:40. A XXX szó álef nélkül a XXX gyökből származik: 'rostál'. Ebből vehetjük, hogy Dávid azért lett erőssé, mert az Örökkévaló „megrostálta” őt (Rási).

oldja az ellentmondást: „Dávid az egyedül szent Isten előtt mondta, áldassék: »Univerzum királya! Megrostáltál engem, és felruháztál erővel; [azaz mert megrostáltad azt a magot, amiből származom, s csak a legfinomabb részét használtad fel az én teremtésemre, megvan az a nagy erőm, amire királyként szükségem van.«”

[A Gemára egy másik magyarázatot idéz, Ábáhu rabbitól, a teremtésről:]

Ábáhu rabbi tanította [homiletikus értelemben]: „Mi a [jelentése annak,] ami meg van írva:⁷³ »Ki számlálhatja meg Jákób porát, és mondhatja meg Izráel közösségeinek számát?« [Ez a mondat: »Ki... mondhatja meg Izráel közösségeinek számát,] arra tanít minket, hogy az egyedül szent Isten, áldassék, figyel, és megszámlálja az Izráel közösségeit,⁷⁴ [és várja,] mikor érkezik olyan csepp, melyből igaz ember születik. És emiatt vakultak meg a romlott Bileám szemei.⁷⁵ Mert [Bileám] ezt mondta: »Aki tiszta és szent, akinek a szolgálói tiszták és szentek, vajon illik-e neki ilyesmire figyelnie?« A szemei nyomban megvakultak, ahogyan meg van írva: »Mondja a férfi, a nyitott szemű.«⁷⁶ És ez [összhangban van] azzal, amit Jochánán rabbi mondott: »Mi a [jelentése annak], ami meg van írva: '...és vele hált azon éjjel.'«⁷⁷ [Ebből] kiderül [számunkra], hogy az egyedül szent Isten, áldassék, segítségére volt a dologban.⁷⁸ Ahogyan írva van:⁷⁹ »Jiszachár a szamár miatt.« A szamár miatt (*gárám*) [született] Jisszachár.⁸⁰

⁷² *Zsoltárok* 18:33. Ebből meg az derülne ki, hogy Dávid azért nyerte erejét, mert az Örökkévaló felruházta őt erővel, nem pedig azért, mert „megrostálta”.

⁷³ *4Mózes* 23:10. Ezt a verset Bileám Izráel megáldásakor mondja.

⁷⁴ A XXX szó ('negyed') jelenti ezt is: 'közösülés' (lásd pl. *3Mózes* 19:19).

⁷⁵ Bileám kénytelen volt áldást mondani Izráel fölött. A vers, amit az imént magyarázott a Gemára, az első áldásából való. A Gemára ki fogja mutatni belőle, hogy Bileám elveszítette egyik szeme látását, s ez kiderül a harmadik áldásból. Ebből Ábáhu rabbi arra következtet, hogy Bileám a szeme világát valami olyanért veszítette el, amit korábbi próféciáiban mondott (lásd Máhársá).

⁷⁶ *4Mózes* 24:3, 15. A vers azt mondja: „a nyitott szemű férfit”, ebből úgy tűnik, Bileám csak egyetlen szemével látott. Ebből következtet a Gemára arra, hogy másik szemére megvakult (*Toszáfot* 30b XXX, Rási második magyarázata a *4Mózes* 24:3).

⁷⁷ *1Mózes* 30:16. A vers arra az esetre utal, amikor Jákób Leával aludt Ráchel helyett.

⁷⁸ A XXX szó ebben a versben – mely látszólag arra az éjszakára utal – szokatlan módon van szövegezve; azt várnák, hogy XXX álljon ott, ha tényleg ezt jelentené, ahogyan például az *Eszter* 6:1-ben. Jochánán rabbi tehát ezt utalásnak veszi az Örökkévalóra és az Ő beavatkozására, hogy annak az éjszakának a közössüléséből fogantatás legyen (Máhársá). Mikor aznap este Jákób hazajött a mezőről, az Örökkévaló utasította a szamarat, hogy Lea sátorára felé vegye az irányt, noha nem volt Jákób szándéka ott tölteni az éjszakát (Rási). Így fogant az igazságos Jisszachár.

⁷⁹ *1Mózes* 49:14. Ez a vers Jákóbnak a gyermekeire adott búcsúáldásából való.

⁸⁰ A Gemára a XXX szót nem az egyszerű értelme szerint (erős csontú) magyarázza, hanem a másodlagos értelme szerint ('okoz, tesz róla'). A szamár miatt született Jisszachár, mert miatta ment Jákób a Lea sátorára (Rási). [Mikor Jákób látta, hogy a szamár csodálatos módon Lea sátorára felé tart, megértette, hogy az Örökkévaló üzeni neki: ez az éjszaka kedvező, hogy Leával hál-

Hogyan lehet befolyásolni a születendő gyermek nemét?

[A Gemára folytatja a születés témáját, és Jichák rabbi egy sor írásmagyarázó tanítását ismerteti:]

Jichák rabbi ezt mondta Ámi rabbi nevében: „[Ha] a nő engedi el előbb magját, férfit fogan; ha pedig a férfi engedi el előbb magját, akkor az asszony nőt fogan. Mert meg van írva: »Ha egy nő magot hoz világra, és szül fiúgyermeket« stb.⁸¹ [A Tóra szerint a fiúmagzat foganása attól függ, hogy az asszony engedi-e ki előbb magját.]

[A Gemára egy brájtát idéz, mely kapcsolódik Jichák rabbi iménti kijelentéséhez:]

A rabbik ezt tanították egy brájtában: „Eleinte [a bölcseink] azt mondták: az asszony engedi ki előbb magját, akkor fiút fogan; ha pedig a férfi engedi ki előbb magját, az asszony leánygyermeket fogan; de a bölcsek nem magyarázták el ennek [a szentírási alapját], míg csak el nem jött Cádók rabbi, és el nem magyarázta. A Tóra azt mondja: »Ezek Léa fiai, akiket Jákóbnak szült Paddan-Arámban, és hozzájuk Dinát, [Jákób] leányát.«⁸² [A Tóra] a fiúgyermeket az asszonynak, a leánygyermeket a férfinak tulajdonítja.”⁸³

[A Gemára tanácsot ad, hogyan kell fiúgyermeket foganni:]

„És Úlám fiai voltak derék, vitéz férfiak, újatfeszítők, és nemzetek sok fiat, és fiaik fiait.” Ezek szerint az emberen magán múlik, hogy sok fiú és fiúunoka származzék tőle?⁸⁴ Bizony, mert késleltették magukat [az ejakulációtól, az asz-

jon, noha egyébként más feleségéé lett volna (vö. Midrás Rábbá Genézis 99:10, idézi a Chochmát Selomó).

⁸¹ 3Mózes 12:2. A bölcsek szerint nem csak a férfi enged magot a közösülés során, hanem a nő is. Az asszonyi mag a méh véráramának sűrített és desztillált változata, ahogyan a Gemára mondja fentebb: „Hárman vesznek részt az ember teremtésében... az anya adja a vörös anyagot...” (Rámbán ad locum; lásd fentebb). Ha tehát az asszony előbb engedi el magját, akkor az eredmény fiúgyermek lesz. De ha a férfi után engedi el, leánygyermek lesz az eredmény.

⁸² 1Mózes 46:15.

⁸³ A Tóra a fiúgyermekéről így beszél: „Lea fiai”, a lányról, Dináról azonban azt mondja: „az ő [ti. Jákób] leánya]. Ebből úgy tűnik, a fiúgyermek az anya döntése-cselekvése, a leánygyermek az apáé eredményeképpen lesz.

Bár a Gemára fentebb ezt a verset: „mikor az asszony magot hoz világra, és fiút szül”, bizonyoságként idézte a tanításhoz, miszerint az asszony úgy fogan fiat, ha előbb engedi el magját, a versből ne derül ki, hogy ha viszont a férfi engedi el előbb magját, a gyermek bizonyossággal leány lesz (hiszen ilyenkor lehetne az esély egyenlő is, akár fiú-, akár leánygyermekre). A vers, amit a brájtá idéz másodjára, ezért szükséges, hogy megmutassa, ha a férfi engedi el előbb magját, tényleg leánygyermek lesz az eredmény (Rási, Máharsá második magyarázat).

⁸⁴ 1Kronikák 8:40. A vers ezt a szót használja: XXX 'nemzetek sokat', ehelyett: XXX 'voltak sokan', mint teszi másutt. De nincs az ember hatalmában, hogy eldöntse, hány gyermeke lehet, ezt égi döntés határozza meg (*mázál*). A verset tehát úgy kell érteni, hogy képesek voltak

szony] **hasán** [fekve], **hog**y bevárják, **amíg a feleségük enged előbb magot**,⁸⁵ **hog**y a gyermekük **fiú legyen**. **Az Írás szerint** [ez olyan], **mintha ők produkáltak volna sok fiat és unokát**.⁸⁶ **S ez** [összhangban van azzal], **amit Ráv Kátiná mondott: „Meg tudom tenni, hog**y minden gyermekem **fiú legyen** [azzal, hogy nem bocsátok ki magot, míg a feleségem nem teszi előbb].⁸⁷

[A Gemára alternatív módszert ajánl a fiúgyermek nemzésének biztosítására:]

Rává mondta: „Aki azt akarja, hogy minden gyermeke **fiú legyen, közösüljön egyszer, azután megint**.”⁸⁸

[Jichák rabbi második tanítása:]

És Jichák rabbi ezt mondta Ámi rabbi nevében: „Az asszony nem fogan máskor, csak közel a periódusa [megállapított idejéhez]. **Amint mondva van: »Lám, a bűnhöz [közel] születtem.«**⁸⁹

gondoskodni róla, hogy gyermekeik többsége **fiú legyen**, ahogy azt a Gemára mindjárt elmagyarázza.

⁸⁵ Úgy stimulálták feleségüket, hogy egy ideig rajtuk feküdtek a behatolás előtt. Ennek az izgatásnak köszönhetően az asszonyok „előbb engedték ki magjukat”, mielőtt a férjük ejakulált volna (lásd Chátám Szófér; lásd még Rámbán, Igeret hákódes, Chavel ed. Vol. II, 328; és Rábbénu Báchjá a 3Mózes 12:2-höz, Chável ed., 470)

⁸⁶ Ebből a versből úgy tűnik, hogy nem csak arról gondoskodtak, hogy a gyermekeik fiúk legyenek, de arról is, hogy az unokáik is. Ugyanakkor a Gemára által kínált magyarázat csak arra elég, hogy megmagyarázza, hogy gondoskodtak fiúgyermekről, de látszólag arra nem felel, miként gondoskodtak fiúunokákról. Benájáhu szerint a gyermekek hajlamosak apjuk természetét örökölni, és ha az apában megvolt ez a fajta önkontroll, akkor a gyermekben is alighanem meglesz ez a kifinomultság.

⁸⁷ Lásd a 74. jegyzetet.

⁸⁸ Az asszony az első aktusban felingerelt vágyától indítatva „ki fogja engedni magvát”, mielőtt a férje tenné a második aktusban. Így, noha a férfi tette meg előbb (az első aktusban), a másodikban az asszony ér el először a csúcsra (Rási).

Ez a módszer nem olyan megbízható, mint az előző, mert lehetséges, hogy az asszony már az első alkalommal megfogant (Áruch láNér).

⁸⁹ Zsoltárok 51:7. Tudjuk, hogy a menstruációs vérnek kulcsszerep jut a fogantatásban, mert a Gemára (Kötubot 10b) szerint az az asszony, aki erőteljes menstruációs vérzést tapasztal, valószínűbben fogan sok gyereket. Jichák rabbi tehát arra következtet, hogy a havibaj kezdetéhez lehető legközelebbi közösülés a legjobb esély a terhességre. A Tóra erre utal, amikor azt mondja: **XXX**, 'bűnben fogantattam'. Ez a szó: **XXX**, 'bűn' a menstruációra utal, mert a havibaj idején a közösülés tilos. A **XXX** prefixum jelentése így 'közel [hozzá]'. A zsoltáros ezért mondja: „A bűnhöz közel [ti. édesanyám menstruációs periódusához közel] fogantattam (Rási; Máhárál).

Tudjuk, hogy tilos közösülni a havibaj várható idején (**XXX**). Azaz ha úgy számítják, hogy az asszony periódusa aznap kezdődik, a házaspárnak egész nap tartózkodnia kell a közösüléstől; és ha úgy várják, hogy éjjel kezdődik, egész éjjel maradjanak külön (Gemára alább, 63b). Jichák rabbi nyilván nem olyan időre utal, mikor a közösülés tilos. Ezért hát bizonyos, hogy arra az időszakra utal, ami *közvetlenül* megelőzi a periódus (nap, éjszaka) kezdetét (Rási a Szotá 27a-hoz; vö. Meromé Szádé; lásd Joré Déá 184:1, kommentárokkal).

[Egy különvélemény:]

De Jochánán rabbi azt mondja: „[Egy asszony nem fogan,] csak röviddel a megmerülése után. Amint írva van: »**És tisztulásában fogant engem anyám.**«⁹⁰

[A Gemára bizonyoságot keres ezen értelmezés autentikus voltára:]

Milyen [versből] tudjuk, hogy ez [a szó], chét a „megtisztulás” kifejezése.

[A Gemára felel:]

Mert meg van írva:⁹¹ „és **chétei** a házat”, és mi fordítjuk⁹² [ezt így]: „**És tisztítsa meg a házat**”.⁹³ És ha úgy jobban tetszik, mondd [hogy a bizonyoságot] innét [lehet venni]:⁹⁴ „**Tisztíts meg engem (techát’ejni) izsóppal, és tiszta leszek.**”⁹⁵

[Jichák rabbi harmadik tanítása:]

És Jichák rabbi azt mondta Ámi rabbi nevében: „Mikor férfi lép e világra, béke köszön e világra. Ahogyan írva van:⁹⁶ »Küldjétek az ország urának ajándékot (**kár**).« A **kár** szó itt békét jelent:⁹⁷ A **záchár** szó (’férfi’) [úgy is értelmezhető, mintha ebből volna összetéve]: **ze chár**, [azaz „ez ajándék”, ezzel mutatva meg a kapcsolatot a férfi és a béke között].⁹⁸

[Jichák rabbi negyedik tanítása:]

⁹⁰ *Zsoltárok* uo. Ez annak a versnek a vége, ahonnan Jichák rabbi a tanítását merítette. A mondat egyszerű jelentése ez: „És bűnben fogant engem anyám”. Jochánán rabbi ugyanakkor úgy értelmezi, hogy a XXX (chét) ’tisztulást’ jelent, amint azt a Gemára elmagyarázza. Jochánán rabbi szerint tehát az egész verset így kell érteni: „Íme, a »vétek« által születtem”, azaz a menstruációs vérzésben levő petesejtéből, ami vétekre vezethetett volna, „és tisztulása [megmerülése] által fogant engem anyám” (Rási). A vers így arra utal, hogy a megmerülést közvetlenül követő időszak az ideális a foganársra.

⁹¹ *3Mózes* 14:52.

⁹² Azaz a Targum Onkelosz.

⁹³ Ez a vers egy hosszú szakasz végén tűnik fel (33–53), melynek témája a *cáárát* által süjtött házak. A Tóra itt arra a rituáléra utal, amit a pap végez a házak megtisztítására, mondván: *vechitéj* (’meg fogja tisztítani’ stb. Ebből láthatjuk, hogy a XXX (chitéj) szó és főnévi párja, a XXX (chét) képes tisztulást jelölni, mint Jochánán rabbi magyarázatában.

⁹⁴ *Zsoltárok* 51:9.

⁹⁵ Rási (uo.) megjegyzi, hogy izsópot használtak a *cáárát* és a holttest miatt *tumá* dolgok rituális megtisztításánál. A *zsoltáros* tehát az izsópot a bűntől való megtisztulás szimbólumaként használja. A XXX gyök itt is ’tisztítást’ jelent.

⁹⁶ *Jesájá* 16:1.

⁹⁷ Rás. Mert aki ajándékot küld az ország királyának, az nyilvánvalóan békében kíván lenni vele.

⁹⁸ A férfi inkább képviselője a békének, mint a nő, mert a férfit, ha megharagszik, könnyebben ki lehet engesztelni, mint a nőt, amint azt alább a Gemára mondja (Máharsá).

És Jichák rabbi azt is mondta Ámi rabbi nevében:⁹⁹ „Mikor férfi lép e világba, az élete kenyere a kezében jön vele. [Erre utal a szó,] *záchár* ('férfi), [amit lehet úgy értelmezni, mintha összevonás volna ebből]: *ze chár*, [azaz: „ez itt lakoma”,] mert írva van:¹⁰⁰ »Erre készített számukra nagy lakomát.«¹⁰¹ Ugyanakkor az asszony nem hoz semmit magával, mikor belép e világba.¹⁰² [Erre utal a] *nökéjvá* (asszony) szó, [amit így lehet visszaadni]: *nökijá váá*, ami ezt jelenti: 'tisztán érkezik' [azaz üres kézzel]. Amíg azt nem mondja: »étel«,¹⁰³ nem adnak neki, ahogyan írva van: »Szabj bért magadnak, és én megadom.«¹⁰⁴

Miért hoz vétekáldozatot az asszony a szülés után?

[A Gemára három kérdést vezet elő, melyeket Simon ben Jocháj rabbi tanítványai tettek fel mesterüknek, és a válaszokat, amiket ő adot. Az első kérdés:]

Simon ben Jocháj rabbi tanítványai megkérdezték őt:¹⁰⁵ „Milyen okból mondja a Tóra, hogy az asszony, miután szült, vétekáldozatot hozzon?”¹⁰⁶ Azt felelte nekik: „Mikor vajúdik, hogy szüljön, kiabál és átkozódik, [a nagy fájdalom miatt,] és fogadkozik, hogy soha férjéhez nem közeledik többé. Ezért mondja a Tóra, hogy vétekáldozatot kell hoznia, [mert ezt a fogadalmát alighanem meg fogja szegni].¹⁰⁷

⁹⁹ Fordításunk a Meszorát háSászt követi, aki a XXX 'mondta' olvasatot hozza XXX helyett 'iskolájáról'.

¹⁰⁰ 2Királyok 6:23.

¹⁰¹ A szóban forgó esemény akkor történt, amikor Áram királya megpróbálta foglyul ejteni Elisá prófétát. Elisá imájára válaszul vakság sújtotta az árámi haderőt, és ő Szamáriába (XXX) vezette őket, ahol ahelyett, hogy bosszút állva vérüket ontották volna, lakomát készítettek nekik, és szabadon engedték őket.

¹⁰² A Talmud szerint (Moéd kátán 28a) az ember státuszát, [vagyoni és egyéb társadalmi] helyzetét a születés határozza meg. A Gemára itt azonban azt tanítja, hogy e csak a férfira igaz. Az asszony státusza azonban a férjétől függ; igaz, az asszony is megváltoztathatja helyzetét ima által (Rási, a Máhársá által magyarázva).

¹⁰³ Azaz tudja, hogyan imádkozzon (Rási).

¹⁰⁴ 1Mózes 30:28. A XXX szó, nekejvá ('nő') betűit lehet így olvasni: XXX, nákvá, azaz 'meghatározni'. Ez azt tanítja, hogy amikor az asszony imában meghatározza szükségéit, az Örökkévaló megadja őket neki, ahogyan a vers mondja: „Szabj bért magadnak, és én megadom” (lásd Rási).

¹⁰⁵ Nagyon is jogos, ha a következő kérdést éppen Simon ben Jochájhoz intézik, ő ugyanis azon a véleményen van, hogy a tudósok által egy Tóra-törvénynek adott megokolás használható az illető szabály hatókörének megállapítására [lásd Bává möciá 115a] (Áruch láNér).

¹⁰⁶ Annak az asszonnak, aki életet ad egy gyermeknek, madarat kell hoznia chátászként – vétekáldozatként (3Mózes 12:6–8). Miféle bünt követett el, amiért vétekáldozatot kell hoznia?

¹⁰⁷ Az olyan eskü, mely egy cselekvésre vagy az attól való tartózkodásra vonatkozik, ezt a nevet viseli: XXX, 'szóval mondott eskü'. Ha valaki egy ilyet nem teljesít, vétekáldozatot kell hoznia (Rási).

[A Gemára megkérdőjelezi Simon rabbi válaszát:]

Ráv Jozsef ellenvetést tett, [a következőképpen]: „De hiszen az asszony szántszándékkal [szegi meg fogadalmát], tehát az engesztelése a bűnbánatán múlik, [nem az áldozaton].¹⁰⁸ Ráadásul, ha igaz, hogy az áldozatot a fogadalom megszegése miatt hozza, akkor a fogadalomszegésért járó rendes áldozatot kellene hoznia [amilyen a bárány vagy a gödölye, nem pedig madarat]?¹⁰⁹

[A Gemára előadja a Simon rabbinak tanítványai által feltett második kérdést, és a választ, amit adott:]

„És milyen okból mondja a Tóra, hogy [az az asszony], aki fiúnak adott életet, hét nap után megint egyesülhet férjével, de az az asszony, aki leánynak adott életet, csakis negyven nap múltát közeledhet férjéhez újra?¹¹⁰

[Simon rabbi válaszolt:]

„Mikor férfinak ad életet, akivel mindenki boldog, megbánja fogadalmát [ti. hogy nem közeledik többé férjéhez], már hét nap múltán.¹¹¹ De mikor lánynak adott életet, akivel mindenki csalódott,¹¹² a fogadalmát csak negyven nap múltán bánja meg.”

¹⁰⁸ Az ember, ha megsérti a szóval mondott esküjét, csakis akkor hoz vétekáldozatot, amennyiben ez a sértés szándéktalan volt, mint a vers mondja: „de nem tudott róla” (3Mózes 5:4). Ha tudván szegte meg fogadalmát, akkor viszont nem nyerhet engesztelést pusztán az áldozattal. Bizony ilyenkor visszafelé semmissé kell tenni az esküt. Ezt kíséri annak kifejezése, hogy az érintett bánja, hogy esküt tett. Miután megállapította, hogy az eskü valóban anélkül tétetett, hogy következményeit az esküvető teljesen átlátta volna, a bölcs kimondja, hogy az eskü semmis és érvénytelen (Máhársá).

¹⁰⁹ Amint fentebb mondtuk, a 95. jegyzetben, az asszony, ha életet ad gyermekének, vétekáldozatot hoz. A megsértett esküért bárányt vagy gödölyét visznek (lásd 3Mózes 5:5).

Másutt derül ki, hogy Simon ben Jocháj rabbi maga oldotta meg a legutóbbi nehézséget, azaz, hogy kifejtette: az asszony azért nem viszi a szokásos áldozatot a fogadalomszegésért, mert a fogadalmát csak belül gondolta, de nem mondta ki hangosan. Ha pedig így van, nem olyan súlyú az eset, mint a szóval kimondott eskü esetén. Következésképp engesztelést nyerhet a keveset érő *chátász* madár által, és nem kell a szokásos állati *chátászt* vinnie (Brésit Rábbá 20:7, idézi az Éjn Jáákov és a Chochmát Becalél; vö. Máhársá).

¹¹⁰ Ahogyan a 3Mózes 12:2., 5-ben áll.

¹¹¹ Az anyának annyi öröme van a fiú születésében, hogy rövid hét nappal a szülés fájdalmának elviselése után már meg kívánja újítani házasesetét a férjével, hogy várandós legyen megint, és életet adjon egy újabb fiúnak (Rási).

¹¹² Ha lány született, e hír hallatán az ember némi szomorúságot érez, mert tudja, hogy neki majd el kell szenvednie a szülés fájdalmát, mint edesanyjának is (Máhársá).

Meg hát a lánygyermek szüntelen aggodalmak forrása a szülők számára, ahogyan azt a Gemára mondja a Szánhedrin 100b-ben.

Miért a nyolcadik napon van a körülmetélés?

[A Simon rabbinak feltett harmadik kérdés:]

„Mi okból mondja a Tóra, hogy a körülmetélést végezzék a nyolcadik napon?”¹¹³

[Simon rabbi válaszolt:]

„A körülmetélést elhalasztják a nyolcadik napig, hogy ne legyen [olyan helyzet], amikor mindenki örül, a gyermek anyja és apja viszont szomorúak. [Ha a körülmetélést az első hét nap idején tartanák, a születést követően, minden vendég enne-inna az ünnepen, a férj és feleség pedig még tilalmasak egymásnak.]

Mire jó a *nidá* törvénye?

[A Gemára egy brájtát idéz, mely az iméntihez hasonló kérdéssel foglalkozik:]

Ezt tanították egy brájtában: „Meír rabbi szokta mondani: »Mi okból mondja a Tóra, hogy a *nidá*¹¹⁴ el van tiltva férjétől hét napig? Mert másképpen túl gyakran¹¹⁵ lenne vele [a férje], és elmenne a kedve az asszonytól. [Ezért] mondja a Tóra: legyen ő [az asszony] *támé* hét napig, [s ezalatt a házaseslet tiltva van,] hogy olyan kívánatossa legyen férje előtt, mint amikor belépett a nászsátor alá.«”¹¹⁶

[A Gemára ezt a témát négy kérdéssel fejez be, melyeket Dosztáj rabbinak, Jannáj fiának tettek fel tanítványai:]

Dosztáj rabbi tanítványai megkérdezték tőle: „Miért megy a férfi a nő után, de a nő nem megy a férfi után?”¹¹⁷

[Dosztáj rabbi válaszolt:]

„Hasonlóságot mondhatunk [e helyzet] és aközött, amikor valaki elveszíti, ami az övé. Ki megy ki után? A tulajdonos megy elvesztett birtoka után!”¹¹⁸

¹¹³ Mármint szemben a hetedik nappal. Ezt a kérdést az a tény indokolja, hogy a hetes számnak speciális jelentősége van az idővel kapcsolatban. A szombat a hetedik nap a héten, a rós hásáná a hetedik hónapban van, *semittá* minden hetedik év, és *jóvé* minden hetedik semittá-ciklus utáni következik (lásd *Vájikrá Rábá* 29:11 a hetes szám speciális jelentőségéről; vö. Szfornó a *3Mózes*hez 232:39.). Azt várná tehát az ember, hogy a Tóra a hetedik napra rendeli a körülmetélést a gyermek születésétől számítva. Vö. Áruach láNér és Máharsá.

¹¹⁴ Meir rabbi a menstruáló asszonyról beszél, nem pedig arról, aki éppen életet adott gyermekének (Rási).

¹¹⁵ Azaz valahányszor csak megkívánja a feleségét (Rási).

¹¹⁶ A kötelező böjt megújítja a férj kívánságát felesége iránt, s az olyan erős lesz így, mint volt házasságkötésük idején. A *niddá* korlátozása tehát arra szolgál, hogy a házasságban megmaradjon a szenvedély.

¹¹⁷ A nőtlen férfi keresi aktívan a feleségét, a jövő asszony rendszerint passzívabb szerepet tölt be.

[A második kérdés, amit Dosztáj rabbinak feltettek:]

„Miért van az, hogy a közösülés során a férfi arccal lefelé van, a nő pedig arccal felfelé, a férfi felé?”¹¹⁹

[Dosztáj rabbi válaszolt:]

„Ez, [a férfi] arrafelé néz, ahonnét teremtetett [ti. a föld felé],¹²⁰ ez pedig, [a nő] arrafelé néz, ahonnét ő vétetett, [ti. a férfi felé].”¹²¹

[A harmadik kérdés, amit Dosztáj rabbinak feltettek:]

„Miért van azután az, hogy a férfit könnyű kibékíteni, az asszonyt meg nem könnyű kibékíteni?”

[Dosztáj rabbi válaszolt:]

„Ez, [a férfi onnét veszi kedélyét,] ahonnét teremtetett, amaz pedig, [a nő onnét veszi kedélyét,] ahonnét teremtetett. [A férfi a földből teremtetett, amely lágy és formálható, a nő viszont a férfi húsából és csontjából, ezek pedig viszonylag ellenállók és keményebbek.]”

[A negyedik kérdés, amit Dosztáj rabbinak feltettek:]

„Miért van az, hogy a nő hangja édes, a férfié pedig nem?”

[Dosztáj rabbi válaszolt:]

„Ez, [a férfi onnét vette hangját,] ahonnét teremtetett, amaz pedig, [a nő onnét vette hangját,] ahonnét ő teremtetett. [A férfi a földből vétetett, ami nem ad hangot, ha megütik. Az asszony azonban a csontból, ami hangot ad, ha megütik. Ezért van a nőnek kellemes hangja], amint írva van: „Mert kellemes a hangod és bájos az arcod.”¹²²

¹¹⁸ Ádám testének egy része vétetett el, hogy Éva legyen abból (lásd 1Mózes 2:21), tehát a férfi keresi a nőt, mint valami olyat, amit „elveszített”.

¹¹⁹ Lásd Nödárim 30a és Orách chájim 240:5.

¹²⁰ A Tóra ezt mondja (1Mózes 2:7): XXX: „És megalkotta az Örökkévaló Isten az embert a föld porából” stb.

¹²¹ Lásd a 107. jegyzetet.

¹²² Énekek éneke 2:14. Ebben a dialógusban, melyben a férj (aki az Örökkévalót jelképezi) és a feleség (aki Izráelt), a férj dicséri feleségének szép hangját. A feleség azonban nem viszonzza a bókot, nem dicsér férje hangját; csak ragyogó és pirosposzsgás arcát említi. Nyilvánvaló tehát, hogy az asszonyok áldattak meg édes hanggal, a férfiak nem (Toszáfot XXX).

Egy ilyen verset idézhetett volna az, aki vizsgálat alá vette a kérdést, saját álláspontját támogatandó, miszerint az asszonyok hangja édesebb a férfiakénál. Mégsem a kérdező idézi, mert ő szükségtelennek lát igazolni valamit, ami olyan evidens. A Gemára idézi e verset, csak azért, hogy ezt a fejezetet, mely a vetélés tragédiájával és születési rendellenességekkel foglalkozik, pozitívabb tónusban zárja (Máhársá).

Zalman I. Posner

Hová tűnnek a zsidók?

A legújabb divatos irányzatok követése talán ártatlan hiúságnak tudható be, de súlyos következményekkel járhat. Korunk embere, úgy tűnik, elsőszámú lelkes követője a mindenkori divatnak. Az előkelő helyezés a bestseller listán csupán lényegtelen hiúság, nagyfontosságú kérdés viszont a családtervezés, amely kozmikus jelentőségűnek is mondható, azonban nem kapja meg azt a figyelmet, amelyet megérdemelne.

A születésszabályozás, a család nagyságának egy-két gyerekre vagy akár gyerek nélkülire korlátozása elfogadott, elvárt gyakorlat, sőt norma. Nincs vita erről a kérdésről. Az érveket elintézik megvetéssel vagy gúnnyal, s ezért a lehetséges válaszadás észrevétlen hallgatásra redukálódik. Ezzel szemben szükség lenne a *Tóra* által kínált alternatívák kifejtésére, s véget vetni annak, hogy a terepet átengedjük nagyhangú demagógoknak.

A világ különböző népei közül egyedül a zsidó az, amely ma kisebb, mint 1939-ben volt. A holokausztum áldozatául esett népünk egyharmada, s mi nem pótoltuk e hiányt.

Ugyanakkor az elmúlt évtizedek során a minimális népességnövekedésre irányuló kampány túlon túl sikeresnek bizonyult a zsidóság körében is, melynek születési arányszáma, az önfenntartási szint alá süllyedt.

Az „egyke-egy se” „jó” példája

Ezek a megfigyelések nem csupán a nyugati zsidó közösségre igazak; az izraeli zsidókra (nem az izraeli arabokra) vonatkozó statisztikák ugyanezt a tendenciát mutatják, s ez elkeserítő azok számára, akiket aggodalommal tölt el a zsidóság jövője Izraelben és a világon. Izraelnek, melyet egyaránt sújt a *nösirá* (lemorzsolódás) és a *jöridá* (kivándorlás) – ezek a valós vagy potenciális népesség elvesztését jelölő eufemizmusok –, létkérdés az *álijá* (bevándorlás), s noha rengeteget költ a nyugati *olékra*, alacsony születési arányszámmal küszködik. Egy arab többség a belátható jövőn belül nem csupán képzeletbeli lehetőség. A szegény családokban a gyermekek számának növelése számos országban, beleértve a nyugatiakat is, létező gyakorlat. Talán nem teljesen képtelen az a javaslat, hogy az *álijára* szánt forrásokat a szegénynegyedek kapják. Ezáltal Izrael népesedése jóval szívderítőbb képet mutatna. A szegénység problémáját, bármennyire is súlyos, nem oldja meg a születésszabályozás. Ugyanakkor, azokban az izraeli családokban, amelyek megengedhetnék maguknak, hogy több gyerekük legyen, általában kevesebb van. [Kelet-Európában általában és Magyarországon különösen, a helyzet talán még ennél is rosszabb. Itt is bevett gyakorlat az „egyke vagy egy se” „jó” példájával. *A szerk.*]

Ha a zsidó közösség szükségleteiről, népünk jövőjéről beszélünk, a válasz gyors és felháborodott: a gyermekszülés magánügy, senkire sem tartozik, csupán az anyára (s talán az apára). Ez így is van, ám a népességnövekedés stagnálása és a család nagyságának korlátozása *mellett* felsorakoztatott érvek között egyaránt fellelhetők a föld erőforrásaira, az ökológiára, a túlnépesedésre, a szegénységre stb. vonatkozó érvek – ezek nyilvánvalóan társadalmi kérdések, és nem magánügyek. Amennyiben az egyén lelkiismerete jogosan felkelthető a családok nagyságának korlátozása mellett, vajon nem kelthető-e fel hasonlóképpen a közérdeklődés a több gyerek vállalása érdekében? Én „sovíniszta” módon azt a nézetet vallom, hogy a világ jobb hely lenne, ha a zsidó nép lélek száma növekedne, mint ha csökkene.

Egy orvos barátom felesége nemrég hozta világra negyedik gyermekét, s így a család tökéletesen kiegyensúlyozott – kétfiús-kétlányos – családnak mondható. Eltréfálokztam vele, hogy pontosan tudom, mit mondanak barátaik: „Orvos vagy te egyáltalán? Nem világosítottad fel a feleségedet?” Vagy pedig azt kérdezhették: „Tán katolikus vagy?” Velem együtt nevetett. Bármit prédikálnak is a születésszabályozás elméleti főtudorai, azt az utca embere meglehetősen egyszerű módon értelmezi.

A liberális érték – nem zsidó érték

Vajon korlátozva érzik-e magukat ezek és más zsidó szülők abban, hogy egy harmadik-negyedik gyereket is szeressenek? Vagy hogy biztosítsák annak a negyedik gyereknek az oktatását, kulturális nevelését, és miként elégítsék ki szükségleteit? Vagy akár egy ötödiknek és hatodiknak? Az a kis lélek nem fogja csökkenteni a föld erőforrásait. Termelő lesz, s nem egy fogyasztó parazita. E széles világon kinek származik haszna abból, ha nem születik meg? Kinek a helyét foglalja el?

Mit mond erről a *Tóra*? Az anya egészsége a legfőbb szempont, és minden egyes esetet a maga egyedisége szerint kell mérlegelnie egy képzett *Tóra*-tudósnak, aki természetesen megvizsgálja az adott eset orvosi és vallási vonatkozásait. Ez egyébként valamennyi zsidó vallási kérdés esetében így van, mivel a már meglévő élet elsőbbséget élvez. Ám ez nem afféle „döntsd el magad” döntés. Általános szabálynak tekinthető, hogy más megfontolások nem élvezik azt az elsőbbséget, amelyet az élet. Ezen túlmenően, mit mond a *Tóra* a családtervezésről?

S ezzel elérkeztünk az alapkérdéshez: az értékek kérdéséhez. Végző soron valamennyi döntés ezeken múlik. Emlékeznünk kell arra, hogy a zsidó értékek és a tágabb környezet által vallott értékek nem feltétlenül azonosak. A nyugati, modern vagy liberális értékek nem feltétlenül zsidó értékek, s nem biztos, hogy magasabbrendűek a zsidó értékeknél. Nézzük meg ezeket kissé közelebbről!

Az egyén és a közösség

Az egyik fontos kérdés az egyén és a közösség viszonya. A zsidó álláspont szerint azon túlmenően, hogy az ember individuális lény, mindenki része az egésznek, vagyis nem afféle szabadon lebegő részecske, hanem kötelességekkel és jogokkal bíró lény. Ez az érték, a közösség iránti kötelességvállalás, talán nem áll összhangban a

jelenleg uralkodó vagy népszerű nézetekkel, és ezért vállalnunk kell az értékek ütköztetését. Ma szinte alig léteznek házastársi, a gyermekek és szülei közötti kötelezettségek, s ezek szinte elhanyagolhatók a közösség irányában. A *Tóra* felfogása szerint a sokasodásra vonatkozó micvának nem csupán magán-, hanem társadalmi vonatkozása is van. Az az érv, hogy a szülés csak az anyára s másra nem tartozó magánügy, nem zsidó forrásokra vezethető vissza.

Egy másik érték az *emúná*, vagyis a hit. Mennyit kell egy házaspárnak keresnie ahhoz, hogy vállalhasson egy vagy akár több gyermeket? Egy fiatal anyákkal folytatott csoportbeszélgetésen az egyik édesanya megjegyezte, hogy egyetlen lánya van, s hogy ő azt szeretné, hogy lányának legyenek szép ruhái, és jól érezze magát, élvezze az élet „jó” dolgait. Megkérdeztem tőle, hogy lánya nem örülne talán jobban egyetlen ruhának és két testvérnek, mint három szép ruhának. (Igen, sejthetik a választ: ma három leánygyermekük van. Nem tudom, mi a helyzet a ruhák terén.)

Egy másik fiatal anya azt mondta, hogy két gyereket terveznek, mert csak két gyerek iskoláztatására futja pénzükből. Számos kérdés merült fel e beszélgetés során: mekkora lesz a jövedelmük 18-20 év múlva? Milyen finanszírozási formák állnak majd akkor rendelkezésre? S egyáltalán: akarnak-e majd a gyerekek továbbtanulni?

Ám az anya erősködött, hogy szükséges a tervezés: nem élhetünk csak úgy vak-tában. Ez igaz is. Kell némi óvatosság, de vegyük figyelembe saját, emberi korlátainkat. Nem határozhatunk meg mást, mint általános irányelveket a saját életünkre; s gyermekeink esetében még ennél is kevesebbet. A „beprogramozás” hatékony és megnyugtató, de az ember megghiusítja a programozást. Megtakarítás? Befektetés? Biztosítás? Mindenképpen ajánlatos, mint minden más, amit a józan ész diktál. Ám egy bizonyos ponton túl nem vagyunk urai saját sorsunknak. „Aki életet adott, megélhetést is ad majd” – tartja a közmondással, a hit kifejezésévé vált ősi zsidó mondás. Az elővigyázatosság többet jelent annál, mint hogy két évtizedre előre meghatározzuk vagyontárgyainkat. Az elővigyázatosság azt jelenti, hogy meghatározzuk értékeinket és céljainkat.

Áldás vagy teher?

Talán újra kell értékelnünk szükségleteinkre és luxusra vonatkozó elképzeléseinket. A gyerekeknek vásárlandó külön televízió vajon valóban szükséges, vagy csupán luxus? Nem tekintünk néhány szükségletet luxusnak azért, hogy leszűkítjük a „szükségest” az anyagira, a megvásárolhatóra? Itt valóban az értékek erős ütközésével állunk szemben, s ez talán a legfontosabb a család nagyságának szempontjából, amin érdemes elgondolkodni.

Nekem úgy tűnik, hogy problémát okoz az olyan fogalmak meghatározása, mint a „jó”, a szó „jótékony”, „eredményes”, „elégedett” értelmében, s ugyanilyen nehézségbe ütközik egy másik gyakori szó, a „boldogság” meghatározása is. Ez a zavar a *Tóra* parafrázisához vezet, a világosság sötétségként s a sötétség világosságként való meghatározásához. A gyermekáldás nem jó. A gyermektelenség jó. Ez is egy jelenleg elfogadott érték.

Áldás vagy teher a gyermek? A *Tóra* tanítása világos: a gyermek áldás. Természetesen terhet is jelent. A gyerekről gondoskodni kell, időt kíván, érzelmi igénybevételt; anyagi megterheléssel jár, és azzal, hogy éjjel 2-kor is fel kell keljünk. A gyermekek kötelességet jelentenek, és az a kultúra, amelyik az emberi beteljesedés legnagyobb értékének a fizikai öröme és kényelem általi megelégedést tartja, aligha tekint örömteli várakozással a kötelességre. Ám a zsidó felfogásban a gyermekek és a *náchesz* szinte szinonimái egymásnak. A gyermek nélküli boldogság szinte ellentmondás.

A gyermekekért való felelősségvállalás előli kitérés nem a meg nem született előli menekülés, hanem az élő gyermek iránti felelősség elvetése, az anyagi felelősség elvetése, a gyermek gondozásával járó felelősség elvetése, s akkor még nem szóltunk a házastárs iránti elkötelezettség elvetéséről. A problémát tehát nem pusztán a család nagysága jelenti, a meg nem született gyermek tervezése, hanem a megszületett, sőt a „megtervezett” gyermek is.

A családok elhagyása vajon csak a nagycsaládok esetében fordul elő, vagy ez a kór az egykés családokat is sújtja? Lehet, hogy egy gyermek is túl sok? Egy gyerek is jelentheti a szabadság elviselhetetlen korlátozását.

A boldogság kék madara

Úgy tűnik, hogy a házasságkötés jelenleg kísérleti, mintegy feltételes jeleggel történik. A házastársak mintegy kipróbálják egymást. A gyermekeket is kipróbálják – s az ítélet: hagyd el őket. A fizikai javakba való kapaszkodás, annak hajszolása, mintha a boldogság menekülne vagy kitérne előlük, mindennek és mindenkinek az elhagyása, aki látszólag zavarja ezt a hajszát – nos, akik ezt az utat követik sosem veszik észre, hogy a boldogság *következmény*, egy olyan élet eredménye, amely nem a kötöttségek és kötelességek nélküli szórakozást és szabadságot hajszolja. A családtervezés véleményem szerint ugyanennek az értékrendnek némileg kifinomultabb tünete.

A *Tóra* tanítása szerint minden gyerek specifikus, különleges. Az a *náchesz*, amelyet minden gyermek jelent, az emberiség javára nyújtott teljesítménye, szintén különleges. Minden gyerek végtelen lehetőségeket rejt magában, melyek teljességgel megjósolhatatlanok. Ebből a kis újszülöttből mi lesz? Egy Madame Curie? ... Egy Einstein? ... Egy Mozart? ... Egy vilnai gáon? ... Tervezzük meg, hogy mi legyen ... A hit azt jelenti, hogy ez a gyermek az emberiség jótévője lesz, és miért is fosztanánk meg az emberiséget tőle? A hit azt jelenti, hogy ennek a gyermeknek, minden gyereknek megvan a saját, egyéni ajándéka a világ számára, és ha elvetem létét, az emberiség lesz szegényebb. Ez olyan *Tóra*-érték, amelyet a gyakorlatban is alkalmazunk, s nem pusztán absztrakció.

(Zárójelben jegyzem meg, a családtervezés mellett felsorakoztatott egyik érv az ételmiszer-ellátás kérdése. Nem tudhatom, hogy milyen lesz az ételmiszer-ellátás holnap reggel. De annyit mondhatok, hogy a világban tapasztalható bármely éhínség általában nem ellátási, hanem elosztási kérdés. A megoldás nem a családok nagyságának korlátozásában, hanem politikai döntésekben rejlik. Az a zsidó család, amelyik úgy

dönt, hogy nem vállal egy harmadik gyermeket, nem segít egyetlen éhező afrikai gyermekem sem.)

Mennyiben magánügy?

Néhány szót a gyermekvállalás „magánügyének” kérdéséről. A gondolkodásmód és az eszmék, az értékek és attitűdök, könnyen manipulálhatóak. Nem feltétlenül függetlenek vagy önálló indíttatásúak. Népszerűsítői nagy hatalommal rendelkeznek mások életének befolyásolására. A család eszményi mérete sem mentes ettől a manipulációtól. A televízió, az irodalom, az újságok, a színház, a filmek stb. mindent áthatnak, akár rejtve, akár nyíltan hirdetik tanaikat. A közírók és az őket irányítók névtelenek: egy kicsiny, homogén csoport, mely partikuláris értékeket vall, és olyan elkötelezettségekkel rendelkezik, amelyeket nem vizsgálhatunk meg a termék „elfogyasztása” előtt. Saját életüket nem a család vagy a gyermekek iránti önfeláldozás határozza meg.

Kevés ember képes e népszerűsítőik üzenetének értékelésére, mivel nem rendelkeznek az értékelés értékmérőjével. A pillanatnyi divat iránti kiszolgáltatottság, melyről fentebb szoltam, a vonzó módon eladott termék iránti fogékonyság egyik oldala. A közvélemény, a társadalmi elfogadottság nyomása, a baráti kör és a munkatársak reakciója szinte ellenállhatatlan. Az újabb gyermek feletti gúnyolódás, e gúnyolódástól való félelem gyakran meghatározza a családi döntések kimenetelét. Az *én* ragaszkodása a *magánélethez* gyakran nem több, mint önámítás. Még az olyan személyes döntést is, mint az újabb gyermek vállalását, a szomszédok határozzák meg!

Fáraónak is megvoltak a maga elképzelései a zsidó születésszabályozásról. Hitlernek még nagyratörőbb tervei voltak. Ezek az analógiák fájdalmasak, ám bárhogy tűnnek is el a zsidók, csak eltűnnek.

Daniel Eisenberg, M. D.

Abortusz és hálácha

A hagyományos zsidó álláspont nem egyezik a kortárs vita egyik szélsőséges álláspontjával sem

Az abortusz sokszor kerül ma szóba, mint társadalmi, erkölcsi vagy politikai kérdés, nem árt tehát a kérdés zsidó szempontú megközelítését is megvizsgálni. Az abortusz hagyományos zsidó felfogása ugyanis nem illeszkedik kényelmesen a jelenlegi vita egyetlen nagyobb „táborának” álláspontjához sem. Mi nem tiltjuk teljesen, de nem is engedjük a feltétel nélküli abortuszt, „megrendelésre”.

Gyilkosság-e az abortusz?

Egy nő érezheti úgy, hogy míg a csecsemő megszületik, addig az ő testének része, s ezért fenntartaná a jogot, hogy a nem kívánt terhességet megszakítsa. A zsidó vallás elismeri-e az abortusz „választásának” jogát? Mely helyzetekben engedi meg a háláchá az abortuszt?

Hogy megértsük világosan, mikor szabad az abortusz (sőt, akár maga csak a kívánság is), és mikor tilos, ahhoz a háláchá (zsidó vallási törvény) bizonyos nüanszaival kell megismerkednünk, melyek a méhmagzat jogállását szabályozzák.¹²³

Legkönnyebben úgy lehet megragadni a méhmagzat helyzetét a haláchában, ha teljesen kifejlődött emberi lénynek tekintjük – de azért mégsem minden tekintetben.¹²⁴ A legtöbb esetben a méhmagzatot úgy kezeljük, mint bármely más „személyt”. Általában nem szabad tudatosan ártani a magzatnak. De míg az például nyilvánvaló, hogy a zsidó vallás elmarasztalhatónak tartja azt, aki miatt egy asszony elvetél, például bűntetés sújtja, aki megüt egy várandós nőt, és az elvetél – bár ha nem is ez volt a szándék.¹²⁵ Ezzel együtt, ez nem azt jelenti, hogy a Tóra gyilkosságnak ítéli az abortuszt. Azt a tényt, hogy a Tóra pénzbeli kártérítést rendel azért, ha valaki vetélést okoz, egyes rabbik úgy értelmezik, miszerint az abortusz tehát nem egyenlő a gyilkossággal,¹²⁶ mások szerint annyit jelez csupán, hogy a vétkest nem végzik ki az abortuszért,

¹²³ A rabbik között vita folyik arról, vajon az abortuszt szentírási vagy rabbinikus tilalom tiltja-e, de abban az alapelvben egyetértenek, miszerint az abortusz csak az anya életének védelmére megengedett, illetve más nagyon kivételes esetekben. A háláchá nem engedi az abortuszt nyomós ok nélkül, „megrendelésre”.

¹²⁴ *Igrot Móse, Chósen Mispát* II:69B.

¹²⁵ *Sulchán áruch, Chósen Mispát* 423:1.

¹²⁶ Jehudá Áskenázi rabbi, *Böér Hétiv, Chósen Mispát* 425:2.

noha az voltaképpen a gyilkosság egy fajtája.¹²⁷ Abban sincsen egyetértés, hogy vajon a tiltás biblikus vagy rabbinikus eredetű. Ugyanakkor általános egyetértés van abban, hogy a magzat emberi lénynek tekintendő, az abortusz megengedéshez tehát igen nyomós ok szükségeltetik.

Az abortusz megengedett az anya életének megmentése céljából

Általánosságban mondható, hogy az abortuszt csak akkor engedik meg, ha az anyát közvetlen veszély fenyegeti.

Általános szabály, hogy az abortusz a zsidó vallásban csakis akkor megengedett, ha a kihordás során vagy a szülés során közvetlen veszély fenyegeti az anyát. Ilyen helyzetben a magzat úgy tekintendő, mint a *rodéf*, azaz mint aki az anya életére tör.¹²⁸ Ugyanakkor, amint az a Misnában¹²⁹ található, ha meg lehet menteni az anyát a magzat életének kioltása nélkül, például egy végtagja amputálásával, akkor az abortusz tilos. Tekintet nélkül arra a besorolásra, ami szerint a magzat olyannak minősül, mint aki az anya életére tör, amint a gyermek feje vagy testének nagyobb része napvilágot látott, az élete az anyáéval egyenrangúnak számít, és nem sorolhatjuk az egyiket a másik elé, mert az olyan volna, mintha mindegyikük a másik életére törne.

Tilos az abortusz más életének a megmentése érdekében

Fontos megjegyezni, hogy a magzat élete csak azért rendeltetik alá az anya életének, mert a magzat az *oka* az anya életét fenyegető állapotnak, akár közvetlenül (pl. terhességi toxémia, elől fekvő méhlepény, farfekvés miatt), akár közvetve (pl. cukorbetegség, vesebetegség, magas vérnyomás súlyosbítása).¹³⁰ A magzat életének elvétele tilos bárki más életének megmentése céljára, aki nincs közvetlen veszélyben a magzat miatt (pl. transzplantációs célra felhasználni magzati testrészeket).

Pszichiátriai faktorok az anyánál

A zsidó vallás pszichiátriai faktorokat is elismer a magzat által az anyát fenyegető potenciális veszély felmérésekor. A magzat által jelentett veszélynek azonban (akár fizikai, akár emocionális) bizonyosnak és jelentősnek kell lennie ahhoz, hogy az abortuszt igazolja.¹³¹ A rabbinikus tudósok közt széles körben folyik a vita arról, milyen fokú mentális betegségnek kell jelen lennie, hogy a terhesség megszakítását igazol-

¹²⁷ *Igrot Móse*, uo.

¹²⁸ Maimonidész, Misné Torá, A gyilkosság szabályai 1:9; Talmud, Szánhedrin 72B.

¹²⁹ *Ohálot* 7:6.

¹³⁰ Lásd az anyai abortuszindikációk bőségesebb ismertetéséért: Steinberg, Dr. Abraham; *Encyclopedia of Jewish Medical Ethics, Abortion and Miscarriage*.

¹³¹ *Igrot Móse*, uo.

ja,¹³² világos konszenzusra nem jutottak eddig azt illetően, melyek a pontos kritériumok az abortusz engedélyezéséhez ilyen esetekben.¹³³ Ugyanakkor mindenki egyetért abban, hogy ha a terhesség folytán az anya valóban szuicid állapotba kerül, az alap az abortuszra.¹³⁴ Számos modern rabbinikus szakértő úgy ítéli, hogy mivel a terhességi és a szülés utáni depresszió kezelhető, az abortusz nem indokolt.¹³⁵

Abortusz a beteg vagy fogyatékos magzat esetén

A háláchá elve, hogy életek között egymáshoz viszonyított értéket nem állapít meg. Ezért sok *poszék* (a háláchá dolgaiban dönteni hivatott rabbik) tiltják az abortuszt a magzatban talált abnormitások és deformitások esetén. Móse Feinstein rabbi szerint azonban az amniocentézis [magzatív-mintavétel] is tilos, ha csak azért kívánják elvégezni, hogy megállapítsák az esetleges olyan születési rendellenességeket, melyek alapján a szülők abortuszt kérnének. Ha azonban olyan beavatkozáshoz szükséges az amniocentézis vagy az alfa-fetoprotein [fehérjefajta] szintjének mérése, amely beavatkozás megengedett, s a szülés körülményeinek javítását célozza, a vizsgálatot is szabad elvégezni.

Móse Feinstein rabbi nem engedi a „fogyatékos” magzatok abortuszát, Eliezárah Jehuda Waldenberg rabbi azonban az első három hónapban megengedi az olyan magzat abortuszát, amely szenvedéssel járó deformitással születne, és az olyan terhesség megszakítását, melyben a magzat halálos kórral (pl. Tay–Sachs-szindróma) jönne a világra, egészen a hetedik hónapig megengedi.¹³⁶ A rabbinikus szakértők közt vita folyik arról, hogy megengedhető-e az abortusz a rubeólás anyák esetén, illetve az olyan magzatok esetén, melyeknél a Down-kórt megállapították.

Abortusz házasságtörés vagy nemi erőszak esetén

Különböznek a vélemények a házasságtörésből vagy a biblikus tilalom alá eső más kapcsolatból eredő terhességek megszakításáról. Ami a megerőszakolást és a vérfertőzést illeti, kulcskérdés az érzelmi teher, mely a magzat kihordásával az anyát terheli. Erőszaktevések esetén Slomó Zálmán Aurbach rabbi megengedi az asszonynak a közönség után a terhességet megakadályozni célzó módszerek alkalmazását.¹³⁷ A há-

¹³² Lásd referenciáért: Encyclopedia of Jewish Medical Ethics. P. 10.

¹³³ Lásd Spero, Moshe, Judaism and Psychology, pp. 168–180.

¹³⁴ Zilberstein, Rabbi Yitzchak, Emek Halacha, Assia, Vol. 1, 1986, pp. 205–209.

¹³⁵ Rabbi Shlomo Zalman Aurbach és Rabbi Yehoshua Neuwirth, idézi angolul a Nismát Ávrám, Chósen Mispát, 425:11, p. 288.

¹³⁶ *Cic Eliezer*, XIII. köt. 102. fej.

¹³⁷ Rabbi Shlomo Zalman Aurbach és Rabbi Yehoshua Neuwirth, idézi angolul a Nismát Ávrám, Chósen Mispát, 425:23, p. 294.

zasságtörés esete újabb megfontolásokat von a vita körébe, s a döntések a teljes tilalomtól odáig terjednek, miszerint micva az abortusz ilyenkor.¹³⁸

* * *

Igyekeztem a fentiekben leszűrni az abortuszhoz való hagyományos zsidó hozzáállás lényegét, ugyanakkor minden eset egyedi és kivételes, s a kritériumok, melyek az abortuszt a háláchá keretein belül lehetővé teszik, összetettek és aprólékosak. Fontos itt emlékeztetnem az olvasót arra, hogy ha valakihez ilyen kérdéssel fordulnak, mindenképpen kompetens haláchikus tekintéllyel kell konzultálni, minden esetben.

¹³⁸ Lásd angolul a Nismát Ávrám kiváló fejezetét: Chósen Mispát, 425, dr. Abraham Abraham, különösen p. 293.

Doniel Neustadt rabbi

Örökbefogadás a zsidó jog alapján

Mik a lehetséges haláchikus problémák és azok megoldása az örökbefogadással kapcsolatban? Az alábbi tanulmány, kérdésekre bontva igyekszik választ adni az örökbefogadás lényegesebb felmerülhető kérdéseire.

Helyénvaló-e az örökbefogadás?

Ha az örökbefogadási folyamat a haláchikus irányelveknek megfelelően zajlik, és a célja nem annak a micvának a kikerülése, mely szerint az embernek legyenek saját, biológiai gyermekei, akkor egyes vélemények szerint rendkívül nemes és üdvös cselekedet az örökbefogadás. A Talmudban bölcseink számos helyen dicsérik azt az embert, aki a más gyermekét sajátjaként neveli fel.¹³⁹

A gyermek származása: zsidó vagy nem zsidó?

Mindkét választásnak vannak előnyei és hátrányai. Elméletileg a zsidó gyermek előnyben részesítendő volna, minthogy igen nagy micva olyan zsidó gyermeket felnevelni, akinek egyébként nem jutna zsidó otthon. Sőt, a lubavicsi rebbe szerint, az aki zsidó gyermeket örökbe befogad, abból a célból, hogy a vállalasi előírások szerint felnevelje, az ennek az érdemében még saját biológiai gyermekekre is érdemesnek találtattatik¹⁴⁰. A gyakorlatban azonban nehéznek bizonyulhat a gyermek leszámazásának (*jichusz*) ellenőrzése, hogy például nem *mámzer* –e (törvénytelen gyermek), s ez esetben problémák merülhetnek fel a gyermek jövőbeni zsidó házasságkötését illetően. Így hát, mielőtt zsidó gyermeket fogadnánk örökbe, alaposan meg kell vizsgálni a hátterét, hogy tisztázzuk a *jichuszt*.

A nem zsidó gyermek esetében nincsen *jichusz*probléma. Az örökbefogadás alkalmával betérésen megy keresztül, amely megengedi neki, hogy házasságot kössön bárki olyannal, akinek szabad betérővel házasodnia. A hátránya az, hogy a gyermekkel közölni kell¹⁴¹ áttérése tényét, amikor eléri az érettség korát (fiúk tizenkét évesen, lányok tizenhárom évesen). Akkor lehetőséget kell adni neki, hogy korábbi áttérését

¹³⁹ Lásd *Dvár háláchá* (a negyedik kiadás függeléke). Lásd még *Cházon Jechezkél* (előszó a *Toszeftá Jövámóthoz*). Slomo Kluger rabbi (*Chochmát Slomó, Even Háezer* 1:1.) szerint a gyermeknemzés micváját igenis lehet az örökbefogadás útján is teljesíteni. A legtöbb tekintély azonban nem ért vele egyet.

¹⁴⁰ *Igrot koges, VI. kötet 95. oldal. Lásd még uo. XVII. kötet 104. oldal.*

¹⁴¹ *Igrot Móse, Jore Déá* 1:161-162. fej.; *Kitvé Háráv Henkin* 2:86. old.

megtagadja, mely az ő beleegyezése nélkül zajlott. Ha a gyermek elutasítja az áttérést, attól kezdve nem zsidónak számít.

Mennyire szoros egy ilyen kapcsolat?

Az örökbefogadott gyermekkel származását a lehető legkorábban közölni kell.¹⁴² Aki eltagadja adoptált gyermeke elől a származását, szándékán kívül súlyos haláchikus nehézségeket okozhat a jövőben. Tilos így tenni.¹⁴³

Bár spirituális értelemben az adoptált gyermek olyannak tekinthető, mint a saját, a *poszkim* (rabbinikus döntvényhozók) hangsúlyozzák, hogy a fizikai érintkezésre ez nem áll. Az ölelgetés, csókolgatás stb. nem szabad úgy, mint a saját természetes gyermek esetében. A legtöbb poszék szigorúan meg is tiltja az ilyenfajta fizikai érintkezést.¹⁴⁴

A *jichud* (egyedül lenni) adoptált gyermekkel egyes vélemények szerint még szigorúbb elbírálás alá esik, mert a *libo gát bá* kategóriájába tartozik.¹⁴⁵ [Itt jegyezzük meg, hogy ezek a haláchák érvényesek mostohagyerekek és nevelt gyerekek esetében is.]

Van ugyanakkor egy különvélemény,¹⁴⁶ mely kevésbé szigorúan ítéli meg a dolgot. Eszerint ha a gyermeket kicsi korban adoptálták, feltételezhetjük, hogy az alapvető apa–gyermek és anya–gyermek kapcsolat kialakult köztük [azaz köze és örökbefogadó szülei között]. Nem tartunk attól, hogy bármiféle meg nem engedett viszony váltaná ezt fel, ezért nem korlátozzuk a szülőket abban, hogy adoptált gyermekeiket a sajátjukként kezeljék. Ez az engedmény azonban csak azokra a gyermekekre vonatkozik, akik azon kor előtt kerültek örökbefogadásra, amikortól kezdve a *jichud* tilos, lányok esetében ez három, fiúk esetében kilenc éves kor. Egy házaspár csak akkor fogadjon örökbe idősebb gyermeket, ha a *jichud* és fizikai érintkezés minden korlátozását tiszteletben tartják.¹⁴⁷

¹⁴² Jáákov Kamenetsky rabbi álláspontja szerint az örökbefogadott gyermekkel közölni kell származását még tinédzserkora előtt.

¹⁴³ A lubavicsi rebbe véleménye, lásd írása az *Ocár háposzkim*ban, IX. kötet, 130. old., *Igrot kodes*, XXIII. kötet 24–25., 310–311. oldal; *Igrot Móse* E. H. 4 64–2; *Kitvé Hárav Henkin* 2:99; *Minchász Jichák* 4:49; 5:44; 9:140; HáRáv S. Z. Auerbach (idézi a *Nismász Ávráhám* vol. 5, pg. 132).

¹⁴⁴ A lubavicsi rebbe véleménye *uo.*; *Dvár háláchá* 7:20; *Ocár háposzkim* vol. 9, pg. 132 – írásbeli responzum a Csebiner Rávtól és Hárav J. J. Kanievskytől; *Minchász Jichák* 4:49; 9:140; *Sevet ha-Levi* 5:205; 6:196; *Dövár Jehosúa* E. H. 3:16; Harav S. Z. Auerbach és Harav S. J. Eljásiv (idézi a *Nismász Ávráhám* vol. 5, pg. 134. Lásd még *Jásiv Móse* pg. 191).

¹⁴⁵ *Dövár háláchá* 7:20.

¹⁴⁶ *Cic Eliezer* 6:40–21; 7:44, 45. Itt jegyezzük meg, hogy ez a vélemény *LIMUD ZECHUT*ként írta meg, és arra szolgál, hogy könnyebbé tegye elhagyott gyermekeknek, hogy jó zsidó otthont találjanak, melyben örökbe fogadják őket.

¹⁴⁷ *Cic Eliezer*, *uo.*

Móse Feinstein rabbi¹⁴⁸ szerint a *jichud* megengedett adoptált gyermek esetében, de más okból. Szerinte egyetlen örökbefogadó apa sem követne el tisztátalan dolgot örökbefogadott lányával, attól való féltében, hogy a felesége esetleg rajtakapja őket. Ez a félelmi faktor önmagában elég ahhoz, hogy a *jichud* megengedett legyen. Tehát ameddig mindkét örökbefogadó szülő él, házas és együtt él egyazon otthonban, a *jichud* az örökbefogadott gyermekkel [az otthonukban] megengedett.¹⁴⁹ Ez a vélemény nem korlátozza az engedményt, mint az előző, az olyan gyermekekre, aki, fiú esetében kilenc, lány esetében három éves kora előtt lett örökbe fogadva.

Feinstein rabbi szerint megengedett megölelni, megpuszítani az örökbefogadott gyermeket, minthogy az ölelgetés és csókolgatás olyasmí, amit bármely szülő tesz a gyermekével, s ez megengedett dolog.¹⁵⁰ Mások ezt csak öt-hat éves korig engedik meg.¹⁵¹

Hogyan hívják fel az örökbefogadott gyermeket a Tórához?

A *poszkim* nem értenek egyet abban, hogy az adoptált gyermeket úgy kell-e felhívni a Tórához, mint az örökbefogadó apa fiát.¹⁵² Slomó Zálmen Auerbach rabbi¹⁵³ úgy ítéli, hogy ha a biológiai apa neve ismert, akkor a gyermeket az ő nevének kell a Tórához hívni. Ha a biológiai apa neve nem ismert, akkor szabad az örökbefogadó apa nevének hívni fel a Tórához.

¹⁴⁸ *Igrot Móse* E. H. 4:64-2. Lásd még E. H. 4:71 [az olyan asszonnyal kötendő házasságot illetően, akinek már van egy lánya].

¹⁴⁹ Lásd még *Ávné Jásfej* 2:89-12.

¹⁵⁰ A Sách J. D. 157:10 alapján.

¹⁵¹ S. Z. Auerbach rabbi és Harav J. J. Neuwirth (idézi a Nismász Ávrám vol. 5, pg. 135).

¹⁵² *Minchász Jichák* 4:49; 5:46; 6:151 szigorúan megtiltja ezt a gyakorlatot, más kortárs poszékéknak találnak módot arra, hogy kevésbé szigorúak legyenek – lásd Lev Árjé 1:55 és Náchálász Cvi pg. 31.

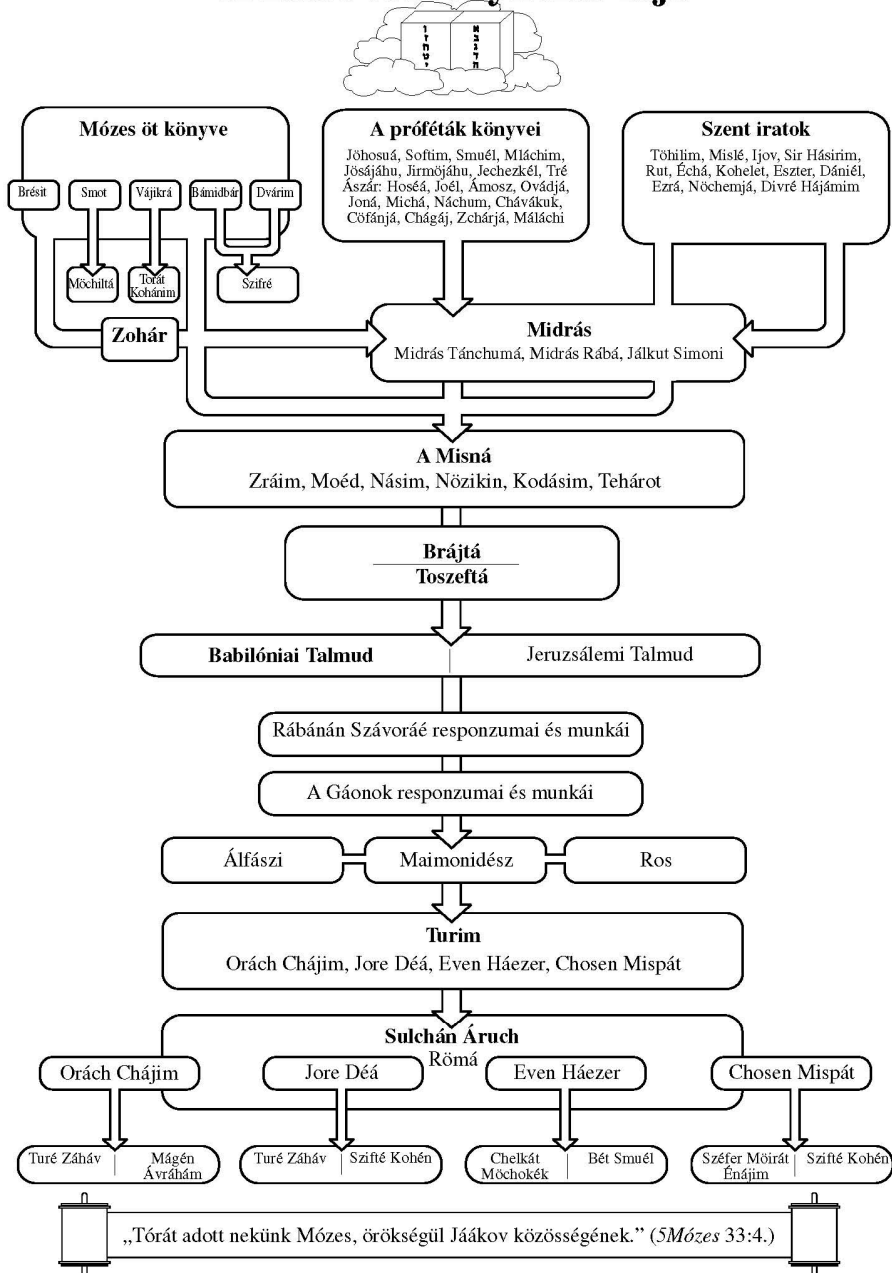
¹⁵³ Idézi a Nismász Ávrám vol. 5, pg. 136. Ugyanez a döntés érvényes arra is, hogy beírják-e az adoptált gyermek nevét a *ketubá* vagy a *get* szerződésébe. Lásd még *Igrot Móse* E. H. 1:99.

A ZSIDÓ TUDOMÁNYOK

Fejezetek a klasszikus forrásokból

2. Névadás

A zsidó törvénykezés fája

„A Tóra, a Mísna, az Ágádá, és bármi, amit egy bölcs tanítvány tanítani fog mestere előtt, már mind el lett mondva Mózesnek a Sznáj hegyénél.” (Jeruzsálemi Talmud, Péá 2:4.)

Zushe Wilhelm rabbi

A névadás szabályai és szokásai

A zsidó hagyomány egyik legnagyobb érdeklődéssel övezett hagyománya a névadás és az azzal kapcsolatos szokások. Az alábbi paragrafusokba szedett összefoglaló a névadással kapcsolatos előírásokat és szokásokat gyűjti egybe.

1. fejezet

Kinek van joga a gyermeket elnevezni?

- (1) Az apának és az anyának is joga van a gyermek elnevezésére.
- (2) Senki másnak (a szülőkön kívül) nincs joga a gyermek elnevezésére.
- (3) Azt illetően, hogy kinek van elsőbbségi joga (az apának-e vagy az anyának) az elsőszülött gyermek elnevezésére, a szokások eltérőek. Az egyik szerint az elsőszülött gyermek elnevezésének joga az apáé, a másodszülött elnevezésének joga az anyáé. Bárhogy is legyen a következő gyermekek névadására felváltva rendelkeznek előjogokkal a szülők.
- (4) Egyesek azt mondják, hogy ez a gyakorlat egyben eleget tesz az atya tisztelete követelményének is, amennyiben valaki az elsőszülött fiát az édesapja (tehát a gyermek nagyapja) után nevezi el. Másrészt viszont, ha nem az apja után nevezi el a gyermeket, azzal megsérti az ő becsületét, tilalmas dolgot művel, és büntetés jár érte.
- (5) Egyesek szerint ha valaki az édesapja családjának valamely tagja után (azaz nem feltétlenül az édesapja után) nevezi el gyermekét, azzal is eleget tesz az apja tisztelete követelményének.
- (6) Mások ezzel nem értnek egyet, hanem úgy vélik, hogy amennyiben a gyermek szüleinek nincsenek életben lévő szülei, akkor valóban az apa édesapja után kell elnevezni az elsőszülött gyermeket (azaz a gyermek apai nagyapja után), és nem az apa apósa után (aki a gyermek anyai nagyapja). Ha viszont a gyermek szüleinek élnek a szülei, az elsőszülött gyermek elnevezésének joga az anyai családot illeti meg.
- (7) Egy másik szokás szerint az elsőszülött gyermek elnevezésének joga az anyát illeti meg.
- (8) Némelyek szokása úgy tartja, hogy a lányok elnevezésének joga az anyáé.
- (9) Ha a gyermeknek két neved adnak, az egyiket apai nagyapja, a másikat anyai nagyapja után, az apai nagyapa neve következésképpen elsőnek.
- (10) Ha a gyermeknek az édesanyja ad nevet, és később, az apa más nevet kívánna adni a gyermeknek, nos, egyesek szerint az apja megváltoztathatja a gyermek nevét. Mások szerint az anya által adott név marad az igazi, és az apa nem változtathatja

meg. Megint mások szerint az apa további nevet adhat, de nem változtathatja meg az előző nevet.

Ha viszont az apja nevét teljesen felcserélték, azaz így nevezték el a gyermeket: „*ben XY*”, és pedig egy másik férfi, nem az apja után, akkor a *brisz* alkalmával adott név nem érvényes, mintha csak a gyermek nem is kapott volna nevet egyáltalán.

(11) Ha lány született, és az édesanyja adott nevet neki (saját édesapja – azaz a lány anyai nagypapa – révén, aki felment a Tórához, és nevet adott a lánynak), és a gyermek apja máshol tartózkodik (nem tudván, hogy nevet adtak a lánynak), és más nevet ad neki, akkor az apa által adott név az igazi.

(12) Ha az elsőszülött fiú a névadás előtt meghal (azaz a *brisz* előtt), akkor a [következő] gyermek névadásának joga azé marad, akié az első volt.

(13) Ha iker születik, és az előbb született gyöngye, s emiatt el kell halasztani a körülmetélését; a második pedig egészséges, és időben körülmetélik; akkor a második fiú elnevezésének joga azé, akié az első volt (bár ez a gyermek valójában másodiknak született).

2. fejezet

Amikor fiút neveznek el

(1) A gyermek névadásának témája ne kerüljön szóba a születés előtt.

(2) A *brisz* előtt ne jegyezzék be a gyermek nevét a polgári hatóságoknál.

(3) Az a szokás, hogy a fiút azonnal elnevezik, miután beléptették őt az Ávrám ősapánk szövetségébe.

(4) Ha a gyermek már körülmetélve születik, a *hátáfát dám brit* alkalmával nevezik el.

(5) Arra nézve, hogy azt a gyermeket, akit nem lehetett időben körülmetélni, mikor nevezzék el, különféle szokások élnek. Egyesek szerint akkor nevezzék el, amikor édesapját felhívják a Tórához. Mások szerint jobb, ha a születést követő nyolcadik napon belül elnevezik a gyermeket, mielőtt még kötelesség hárulna rá, azaz mielőtt még körülmetéletlennek nyilváníthatnák. Megint mások szerint pedig be kell várni a névadással a *brisz*t, akkor is, ha csak hetekkel később végzik el.

(6) Ha a gyermek elsőszülött fiú, és meg kell váltani, és a *brisz*t el kell halasztani; ez esetben a *pidjon hábén* alkalmával kapjon nevet, és ne várjanak a körülmetélésig.

(7) Ha a gyermek születésekor szükséges imát mondani az egészségéért, akkor azonnal nevezzék el, és utána imádkozzanak érte.

3. fejezet

Mikor és hogyan nevezzék el a lánygyermeket?

(1) Ahogy a fiúgyermeket az apa nevezi el, úgy a lánygyermeket is.

(2) Ha lány születik, és az apa nincs a városban, a lánynak ne adjanak nevet, amíg az apa haza nem tér; azután ő ad neki majd nevet. Addig a családi nevén nevezzék.

(3) Az apa akkor ad nevet a lánynak, amikor felhívják a Tórához.

(4) A szefárdok között a leánygyermek elnevezésének ceremóniáját „a leánygyermek bemutatása” néven ismerik, az ő szokásaik e tekintetben némiképp különböznek a mieinktől.

(5) Azzal kapcsolatban, hogy mikor kell nevet adni a leánygyermeknek, különféle szokások élnek. Egyesek szerint nem szabad születése napján nevezni el.

(6) Mások szerint az első olyan alkalommal kell elnevezni, mikor születése után Tórát olvasnak. Akkor is, ha hétköznapra esik, ne várjanak vele szombatig.

(7) Megint mások várnak szombatig.

(8) Egyesek szerint nem szabadna elnevezni a leánygyermeket a születését követő ötödik napig; de ha a harmadik nap szombatra esik, akkor kell elnevezni.

(9) Mások szokása, hogy várnak addig, míg a leánygyermek egyhónapos lesz, és csak azután adnak neki nevet.

(10) Mások várnak addig a szombatig, mikor az anya már mehet zsinagógába, és akkor adnak nevet.

(11) Egyesek negyven napot várnak, mielőtt elneveznék a leánygyermeket.

(12) Örömmünnetet ülnek, mikor a leánygyermeket elnevezik.

(13) Amikor nevet adnak a leánygyermeknek, vigyázzanak a pontos ejtésére, ahogyan a név a Tórában megjelenik, ne használjanak kicsinyítő formát.

4. fejezet

Gyermek elnevezése a szülők után vagy valamely esemény után

(1) Az eredeti szokás az, hogy a gyermeket a szülő életének valamely eseménye után nevezték el – például ilyen Nóach, Móse, Jichák stb. neve. Később ez a szokás megváltozott, és a gyermeket ősei után nevezik el.

(2) Ami azt illeti, hogy a gyermeket valamely őse után nevezik el: egyesek szerint még ha a gyermek nevének csak néhány betűje közös is az illető ősével, vagy ha csak az egyik jelentése közös is a két névnek valamiképpen, úgy tekintik, hogy a gyermeket az őse után nevezték el.

(3) Ha valakinek választania kell, hogy a gyermeket egyik vagy másik őse után nevezze el – az egyik mondjuk nemrégiben halt meg, a másik régen; egyesek szerint az a szokás ilyenkor, hogy a gyermeket azután nevezik el, aki kevésbé régen hunyt el a gyermek születéséhez képest.

5. fejezet

Gyermek elnevezése helynév után

(1) A Tánáchban találunk olyan neveket, amelyek helynevekkel azonosak. Például: Efrát a hely neve, ahol Ráchel ősanánk meghalt és ahol eltemették (1Mózes 48:7). Ez a név feltűnik az 1Kronikák 2:19-ben is, mint Kálév feleségének neve. Hasonlóképpen, Edóm, egy hely neve, említetik a *Toldot* hetiszakaszbán, mint Ézsau neve. Más hasonló esetek is vannak.

(2) Manapság szokásban vannak újabban alkotott nevek, leginkább Izraelben, melyek helynevek is és személynevek is. Például az Árnon, Givon és Gevá férfinevek, illetve a Kineret, Ejlát és Kármela női nevek stb.

(3) Egyesek szerint nem szabad fiúgyermeknek úgy két nevet adni, hogy azok közül az egyik egyszersmind helynév is legyen, például így: Reuvén Chevroni, mert ebből jogi problémák is lehetnek.

6. fejezet

Fiúgyermek elnevezése egy Rebbe után

(1) Nagyon is helyénvaló fiúgyermeket a szülők Rebbéje után nevezni el.

(2) Egyesek szerint a Rebbe után adni nevet előbbre való, mint az őseink után adni nevet. Mások ezt vitatják, szerintük az ősök után adni nevet előbbre való, mint egy Rebbe után adni nevet.

7. fejezet

Gyermek elnevezése élő személy után

(1) Az a szokás az áskenázi hagyományban, hogy élő személy után nem neveznek el gyermeket, akkor sem, ha más országban él. Egyesek szerint ez a tilalom speciálisan arra vonatkozik, hogy ne nevezzenek el gyermeket az édesapja után, aki él, de más élő rokonokra nem vonatkozik a tiltás.

(2) A szefárdiak között ilyen szokás nem tapasztalható. Éppen ellenkezőleg, az apa iránti tisztelet jele [az ilyen névadás], védelmező erőt tulajdonítanak neki az életre, ha az unoka élő nagyapja után van elnevezve.

(3) A legtöbb tekintély egyetért abban, hogy senki se adja tulajdon nevét a fiának. Ugyanakkor a jemeniták között egyeseknek éppen az a szokása, hogy tulajdon nevüket adják a gyermeknek.

(4) Ha a gyermek anyai nagyapjának az a kívánsága, hogy a gyermek őutána neveztesse el, még életében, nincs oka, hogy ezt megtagadják tőle.

(5) Ha valaki elhunyt édesapja után kívánja elnevezni a gyermeket, de a mostohaapának – akinek ugyanaz a neve – nagyon ellenére van a dolog, ne nevezzék egyedül az édesapa után a gyermeket, hanem adjanak neki más nevet is, és nevezzék a fiút két néven.

(6) Ha a gyermek apai nagyapjának és anyai nagyapjának azonos a neve, és egyikük elhunyt, és [az apa] kívánsága, hogy az elhunyt nagyapja után nevezzék el a gyermeket – ha az életben lévő nagyapjának ez nincsen tetszésére, jobb elállni tőle, minthogy a legtöbbször ellenérzést szülne. De ha az elhunyt nagyapjának volt beceneve, azt az unoka megkaphatja. Ha a másik nagyapja meghal, hosszú élettel betelve, azután nevezhetik a gyermeket az eredeti néven is. De tehetik azt is, hogy némiképp megváltoztatják a nagyapa nevét, vagy az unoka kap olyan másodlagos nevet, amit a nagyapa is használt a nevével együtt.

(7) A haldokló (*goszész*) e tekintetben teljességgel élőnek számít (akkor is, ha a haldoklók többsége valóban meg is hal). A gyermek ne kapja meg a nevét, amíg valóban meg nem halt.

8. fejezet

Két név egyazon gyermeknek

(1) A Talmudban egyetlen olyan Tannát vagy Amorát sem találunk, akinek két neve volna. A biblikus szövegekben sem találunk sehol olyan embert, akinek két neve lett volna. Manapság azonban szokásos egynél több nevet adni a gyermeknek. De vannak olyanok, akik manapság is ellenzik, hogy egy gyermek két nevet kapjon.

(2) Egy név is állhat két elemből, például: Sné Or vagy Sém Tov.

(3) Alkalmanként előfordul, hogy a gyermeknek nevet adnak valaki után, majd egy becenevet (másodlagos nevet) valaki más után, akkor is, ha a becenevnek nincs köze az elsődleges nevéhez.

(4) Ha valaki súlyosan megbetegszik, második nevet kap.

(5) Ha valakinek korábbi gyermekei a körülmetélés miatt haltak meg, és újabb fia születik, egyesek az ilyen fiúnak két nevet szoktak adni.

(6) Egyesek szerint két különböző személy nevét nem szabad kombinálni, és egy gyermeknek adni. Mások szerint ennek nincsen akadálya.

(7) Egy gyermeknek ne adják két olyan ember nevét, akik életükben haragosai voltak egymásnak, akkor sem, ha mindketten cáddikok.

(8) Egyesek szerint nem szabadna a gyermeknek édesapja és annak fítestvére (a gyermek nagybátyja) nevét együttesen adni, hanem csak édesapja nevét.

(9) Mások szerint ne adja az édesapa a gyermeknek a saját apja és apósa nevét együtt, hanem csak az apját. Mások ezt vitatják.

(10) Ne adják együtt egy családtag nevét egy Rebbe nevével.

(11) Ha a gyermek két különböző személy nevét kapja, illő a két néven együtt nevezni.

(12) Ha a szülő szülei élnek, és kettős nevük van, semmi akadálya, hogy a fiú vagy a lány a kettő közül csak az egyiket kapja. Ugyanígy áll a fordítottjára is: ti. ha a szülő két nevet kíván adni, de az ő szülője csak az egyiket viseli a kettő közül.

9. fejezet

Néhai férjről vagy asszonyról nevezni a gyermeket

(1) Ha egy asszonynak fia születik második férjétől, ne nevezze első férje után, ha a másodiknak ez nincsen tetszésére.

(2) Ha egy férfinak lánya születik második feleségétől, egyes szokások megengedik, hogy lányát az első felesége után nevezze. De csak akkor, ha ez ellen a második feleségének nincsen kifogása.

10. fejezet

Fiatalon elhunyt személy nevét adni a gyermeknek

(1) Ne adjuk olyan személy nevét a gyermeknek, aki fiatalon hunyt el. Ilyen esetben adjunk a névhez másodlagos nevet, és ezt az utóbbit használjuk elsődleges névként. Egyesek szerint az, aki ötven éves kora előtt halt meg, fiatalon elhunytnek tekintendő. Mások szerint aki hatvan éves kora előtt halt meg, fiatalon elhunytnek tekintendő.

(2) Ez a szabály nem érvényes arra, aki természetes halállal halt meg. Ha fiatal volt is, nem pedig idős, a gyermeket el lehet nevezni utána.

(3) Ha természetes halállal halt is meg az illető, de gyermektelenül, ne nevezzünk el róla gyermeket.

(4) Ha cáddikot fiatalon megöltek, egyesek szerint elnevezhetünk utána gyermeket, mert cáddik volt.

11. fejezet

**Olyan személyről nevezni a gyermeket,
aki a gyermek születése után halt meg**

(1) El lehet nevezni a gyermeket olyan személyről, aki az ő születése után halt meg.

(2) Az árva, aki édesapja halála után született, kapja meg édesapja nevét.

12. fejezet

**Olyan személyről nevezni a gyermeket,
aki elhunyt, de még nem temették el**

(1) Olyan személy után, aki elhunyt, de még nem temették el, ne nevezzünk el gyermeket.

13. fejezet

**A beteg és az édesanya nevének említése
a betegért való imádkozáskor**

(1) Ha valaki irgalomért imádkozik zsidó felebarátja nevében, nem kell említenie a beteg nevét. De ha kívánja, említheti. Egyesek szerint nem is kérdés, hogy meg kell említeni a beteg nevét. Mások különbséget tesznek: a beteg jelenlétében nem szükséges említeni a nevét, a távollétében szükséges említeni a nevét.

(2) Ha beteg emberért imádkozunk (és elmondjuk a *Mi sebérah* imát), a beteg neve együtt említettik az édesanyjával. Az apa nevét nem említik. Egyes áskenázi közösségek szokása szerint az apa nevét mondják, mikor a betegért imádkoznak.

(3) Ha valaki kérést (kvitlit) ír, melyben a cáddikot kéri, hogy imádkozzon érte, leírja a nevét, akkor is, ha a cáddik jól tudja; és leírja az édesanya nevét is.

(4) Mikor a *Mi sebérah* imát mondjuk asszonyért, aki éppen szült, az asszony nevét az édesanya nevével együtt mondjuk. Némelyek másképpen teszik, az asszony nevét az apával mondják.

(5) Mikor az *Él molé ráchámim* imát mondjuk az elhunytért, és a *jehi rácón* imát a Tóra-tanulás után a lelkéért, az elhunyt nevét az édesapja nevével együtt említjük. Némelyek ezt másképpen teszik, s az elhunyt nevét az édesanya nevével együtt mondják.

(6) A *Jizkor* mondásakor az elhunyt neve együtt említettik az édesanyjával.

(7) Ha sírfeliratot készítettünk, az elhunyt nevét az édesapja nevével írják rá.

(8) Ha asszonyért imádkozunk, és nem tudjuk az édesanya nevét, mondjuk róla így: „XY édesanya”.

14. fejezet

Az édesapa nevének nevezése

(1) Tilos az embernek édesapját a nevén nevezni.

(2) Ha az apának olyan neve van, mint másoknak is, de nem gyakori név, ha a fiú meg kíván szólítani valakit, akinek ilyen neve van, változtasson rajta egy kicsit.

(3) Ha az apa neve gyakori név, és a fiú meg kíván szólítani valaki mást ugyanilyen névvel, szabad neki, ha az apja nincsen jelen. Mások azt mondják, akkor is szabad, ha az apja jelen van.

(4) Ha a fiút megkérdezik: „Kinek a fia vagy te?” – szabad neki így felelni: „XY fia vagyok.”

(5) Ha az apa beteg, és a fia el kívánja mondani a *Mi sebérah* imát őerte, egyesek szerint nem szabad az apja nevét mondania, hanem mondja inkább így: „...az én apám, *ben XY*”.

15. fejezet

A Rebbe néven nevezése

- (1) Tilos a tanítványnak a Rebbét néven neveznie, életében és halálában is.
- (2) Ha a Rebbének olyan neve van, mint másoknak, de nem gyakori név, ha a tanítvány meg kíván szólítani valaki mást ilyen néven, nem szabad neki, csak ha a nevet egy kicsit megváltoztatja.
- (3) Ha a Rebbe neve nem gyakori név, és a tanítvány meg kíván szólítani valaki mást ezen a néven, szabad neki, ha nincs jelen a Rebbe.
- (4) A fentiek a Rebbe nevének említésére vonatkoznak. De így szabad mondani: „Rebbém és uram, XY”. Egyesek szerint még ezt is mondhatja: „Rebbém XY”, és nem kell hozzátennie, hogy „uram”.
- (5) Mások szerint az engedély erre a formára vonatkozik: „Rebbém, XY”, de ez a forma tilos: „XY, Rebbém”. Mások ezzel nem értenek egyet, és azt mondják, hogy a sorrend nem számít, amíg a tiszteleti címet alkalmazza valaki, minden sorrendben megengedett.
- (6) Egyesek szerint az a szabály, mely megengedi, hogy a Rebbét a tiszteleti cím közbeiktatásával nevének nevezzük, csak akkor érvényes, ha nincsen jelen. De a Rebbe jelenlétében még a tiszteleti cím hozzáadásával sem lehet őt nevének nevezni, ilyen esetben csak annyit kell mondani: „Rebbém.” Mások nem értenek egyet, azt mondják, nem számít, hogy jelen van-e a Rebbe vagy nincsen, ha a tiszteleti címet hozzáteszük, szabad őt a nevének nevezni.
- (7) Szokásos így mondani: „Malbim, Mordecháj, Alsich, Jáávec, Chidá, Bácháje” stb., a tiszteleti címük nélkül. Egyesek szerint ez nem tiszteletteljes eljárás, noha ezek a rabbik maguk is így emlegették magukat. De ha a határozott névelőt elé tesszük („a Málbim” stb.), ez afféle tiszteleti címként szolgálhat.
- (8) Egyesek szerint a Rebbét nem szabad családi nevének említeni, még akkor sem, ha elé tesszük a tiszteleti címét, mert az olyan, mintha a becenevének emlegettük volna.
- (9) Ha a Rebbe beteg, és tanítványa el kívánja mondani érte a *Mi sebérách* imát, belefűzve a beteg nevét, ahogyan szokásos, egyesek szerint nem szabad kimondania a Rebbe nevét, hanem csak gondoljon a nevére magában, míg az imát mondja.

16. fejezet

Felhívni a Tórához valakit, a nevének

- (1) Szükséges az érintettet a nevének nevezve felhívni a Tórához. Egyesek mégis azt mondják, elegendő valamiféle jelzés, hogy ki következik, és nem szükséges őt a nevének nevezni.
- (2) Régóta élő szokás az érintettet a nevének és édesapja nevének nevezve hívni fel [a Tórához]. Erre utal ez a vers: „Íme, nevének szólítottam Becaléelt, Uri fiát” Nem szabad

az érintettet valami általános néven szólítani: „Emelkedj fel, kohén”, vagy valami ilyesmi.

(3) Ha kohént vagy levitát hívunk fel a Tórához, a saját nevén és édesapja nevén szólítatuk, és hozzátesszük a *kohén* vagy *levita* szavakat.

(4) Egyes szefárd közösségekben az a szokás, hogy nem említik az érintettet néven, csak ennyit mondanak: „Emelkedj fel, kohén” stb. A *sámás* odamegy hozzá, és jelzi neki, hogy rá gondolt. Ez a szokás számos jeruzsálemi közösségben is.

(5) Egyes közösségekben az a szokás, hogy szombaton és ünnepnapokon néven nevezik az érintetteket, de hétköznap csak ezzel az általános formával hívják őket: „Emelkedj fel, kohén...” stb.

(6) Más közösségekben az a szokás, hogy mindenkit nevén nevezve hívnak fel, kivéve a hetediket, őt általános jelzéssel szólítják meg, a nevét pedig nem említik.

(7) Ha valaki olyat hívnak fel, akinek az édesanyja zsidó nő, de az édesapja nem zsidó, az anyai nagyapja nevén kell felhívni, ne használjanak helyettesítő nevet az édesapja neve helyett.

(8) Akinek az édesapja elhagyta a zsidó vallást, és nevén nevezve hívják fel a Tórához, a maga nevén és az apai nagyapja nevén szólítsák.

LIKUTÉ ÁMÁRIM – TÁNJA 2. RÉSZE

A *Tánja* a Chábád chaszidizmus klasszikus kézikönyve, „bibliája”. A benne foglalt alapfogalmakra épül a chaszidizmus egész sor alapelve, ideológiája. Szerzője Snéur Zálmán rabbi, a Chábád mozgalom megalapítója (1745–1812). Öt részből áll: *Likuté Ámárim* (Mondások gyűjteménye, vagy más néven „A közepesek könyve”), *Sáár Hájichud vöháemuná* (A hit és az egyistenhit kapuja), *Igeret Hátsuvá* (A megtérés dekrétuma) és *Igeret Hákodeš* (A szent dekrétum), *Kuntresz Ácháron* (Utolsó rész). Sok nyelvre lefordították, és világszerte több ezer kiadásban jelent meg. A fejezetek címét, a kiegészítéseket (a normál betűtípussal szedett szövegrészeket) és a lábjegyzeteket a fordító írta.

Sáár Hájichud Vöháemuná – A hit és az egység kapuja

Megérteni kissé, a *Zohárban*¹⁵⁴ írtakat miszerint a *Smá Jiszráél*... (Halljad Izrael...) ima első mondata az isteni egység felsőbb szintjét, az ima második mondata a *Báruch sém*... pedig az isteni egység alacsonyabb szintjét szimbolizálja.

1. fejezet

Írva van:¹⁵⁵ „Vedd tudomásul ma, és véd szívedbe, hogy az Örökkéváló – Ő az Isten fenn az égben és lenn a földön, nincs más!”¹⁵⁶ Egyszerűen értelmezve a vers azt jelenti ki, hogy égen-földön nem lakoznak más istenek. Ez az értelmezés azonban **magyarázatot igényel: Felmerült volna bennünk egyáltalán, hogy van még egy isten a föld alatti vizekben, hogy ezt ilyen erősen elvesse a Tóra, és figyelmeztetnie kelljen bennünket a „vedd a szívedbe” kifejezéssel, ennek az ellenkezőjére?**

(Az alábbi gondolatra alapozza RSZ a választ erre a kérdésre:) **Íme írva van:**¹⁵⁷ „Örökké szilárdan áll, ó Isten, szavad az égben.” Ezt az idézetet, az **áldott emlékü**

¹⁵⁴ 1:18b.

¹⁵⁵ 5Mózes 4:39.

¹⁵⁶ Ez a vers egy korábbi vers [4:39] gondolatát folytatja, amely az תארה התא ("Megmutatott neked.") kifejezéssel kezdődik, és a Tóra-adás idejére vonatkozik. Akkor "az Örökkéváló szólott hozzád." [4:12.], [figyelmeztetett, hogy nem szabad imádni a teremtett mindenség egyetlen alkotórészét sem]: "Nehogy eltévelyedjél" [ne imádj] se legalsóbb rendű [lényeket, azaz] "bármely halat, amely föld alatti vízben él" [4:18], se legmagasabb rendűeket [azaz] "Ne vesd szemed az égre.." [4:19]. (A lubavicsi rebbe megjegyzése)

¹⁵⁷ Zsoltárok 119:89.

Báál Sém Tov úgy értelmezte, hogy a „szavad”, amit kimondtál, nevezetesen¹⁵⁸ „Legyen boltozat a vizek közepében...” ezek a szavak és betűk, amelyek által az ég teremtett, örökké szilárdan állnak az égbolton. Minden egekbe beöltöznek örökké, hogy életet adjanak nekik, ahogy írva is van:¹⁵⁹ „És Urunk szava szilárdan áll örökké”, amiképpen az is meg van írva:¹⁶⁰ „És az Ő szavai élnek, és szilárdan állnak örökké.”

Tudnunk kell, hogy az égbolthoz hasonlóan, az isteni életerő, amely megteremt egy teremtményt, továbbra is állandóan e teremtményben lakozik, és állandóan teremt; újra meg újra életet ad. **Mert ha a teremtő betűk, akár csak egy pillanatra is eltávoznának – Isten ments – és visszatérnének forrásukhoz, az egész ég megszűnne, abszolút semmivé válna, és olyanná lenne, mintha soha nem is létezett volna, pontosan úgy, mint a „Legyen ég...” ige kimondása előtt,** ami előtt egyáltalán nem létezett az ég. Ha az Isteni Kinyilatkoztatás alkotó betűi eltávoznának a teremtésből, akkor az visszafordulna sosem létezett állapotába.

És így van ez minden teremtménnyel¹⁶¹ az összes felső és alsó világban. Sőt még a föld és a teljesen lélektelen dolgok esetén is így van ez,¹⁶² mert ha akár csak egyetlen pillanatra is eltávoznának, Isten ments, a Tíz teremtő ige betűi, melyek által a föld a Teremtés Hat Napja alatt teremtett, akkor az ismét megszűnne, és abszolút semmivé lenne, ahogyan az a Teremtés Hat Napja előtt volt.

Ezt a gondolatot fejtenve ki írta Ári zál,¹⁶³ hogy még a legteljesebben élettelennek látszó anyagokban is, mint a kövek, a föld vagy a víz, van lélek és spirituális életerő. Ez a lélek pedig nem más, mint a „beljük öltözött” Tíz Ige szavainak betűi, amelyek életet és létet adnak a mozdulatlan anyagnak is, és ez által létrehozzák a Teremtés Hat Napját megelőző semmiből és nemlétből. A teremtés Tíz Igéje a nem létező állapotból a létezés állapotába segíti az élettelen anyagot is. Ilyenformán a Tíz Ige betűi, amelyek által a kifejezett mozdulatlan anyag létrejött, annak lelkét és életerejét alkotják.

Mármost, jóllehet az ארץ-kő név nem szerepel a Tórában feljegyzett Tíz Kinyilatkoztatásban, – akkor hogyan mondhatjuk viszont, hogy a Tíz Kinyilatkoztatás betűi benne vannak egy kőben, és annak lelkét alkotják? – Az életerő ennek ellenére

¹⁵⁸ *IMózes* 1:6. – Egyike a Tíz Kinyilatkozásnak, amivel Isten a világot teremtette.

¹⁵⁹ *Jesájá* 40:8.

¹⁶⁰ Liturgia, Reggeli ima.

¹⁶¹ Ez nemcsak az olyan dolgok teremtésére vonatkozik, mint például az örökös létet élvező égbolt, hanem azokra a teremtményekre is, amelyek egyénekként elpusztulnak, és csupán fajuk marad fenn

¹⁶² Még a mozdulatlan lények, amelyek se mozgásnak, se spiritualitásnak nem mutatják jelét – még olyan mértékben sem, amilyen a növényi világban a növekedés folyamatában észlelhető –, még ezek a rendkívül alacsony életformák is állandóan magukban hordozzák az őket létrehozó Isteni életerőt.

¹⁶³ A lubavicsi rebbe megjegyzése: Lásd még *Éc Chájim*, 50. kapu (2. fej. 10.).

beleáramlik a kőbe a Tíz Kinyilatkoztatásból, mégpedig a betűk kombinációi és behelyettesítései útján,¹⁶⁴ amelyek, fölcserélődnek a „kétszázharmincegy kapuban, egyenes vagy fordított sorrendben¹⁶⁵, ahogyan ezt a *Széfer Jöcirá*¹⁶⁶ magyarázza.” Egészen addig, míg levezetődik és származik a Tíz Igéből az םךל-*kő* név kombinációja, mely maga a *kő* életereje. Ez így van minden teremtménnyel a világon: A neveket – amelyekkel a szent nyelven¹⁶⁷ (a teremtés nyelvén), illetjük őket (a világ minden teremtményét) – a beszédnek azok a betűi alkotják, amelyek a Tórában feljegyzett Tíz Kinyilatkoztatásból fokról-fokra lebocsátkoznak behelyettesítések és fölcserélődések formájában a „kétszázharmincegy kapun” át, mígnem elérkeznek és beleépülnek az adott teremtménybe, ilyenformán életet adva neki.

Ez a leereszkedés azért szükséges, mert az egyes teremtmények, ellentétben az olyan mindent átható dolgokkal, mint az ég, föld, nap és hold, nem lennének képesek életerejüket közvetlenül a Tórában feljegyzett Tíz Kinyilatkoztatásból kapni, mivel a közvetlenül azokból lebocsátkozó életerő sokkal erősebb, mint az egyes teremtmények befogadóképessége; azaz sokkal intenzívebb, mintsem hogy az életerejüként szolgálhatna. Ezek nem képesek befogadni az őket teremtő életenergiát, csupán olyanformában, mint mikor az leereszkedik és levezetődik, fokról fokra, egyre mélyebb szintre, a betűk behelyettesítése és fölcserélése valamint a *gömátriá* – a betűk számértéke¹⁶⁸ – formájában, egészen addig, míg az életerő összesűrűsödik, és befogadhatóvá válik, hogy általa megteremthessen egy adott teremtményt. És ez a név, amelyen a teremtmény a Szent Nyelven neveztetik, a tárgya a név betűibe összesűrített életerőnek, amely a Tórában feljegyzett Tíz Kinyilatkoztatásból bocsátkozott le, amelynek megvan az ereje és a vitalitása ahhoz, hogy semmiből valamivé teremtsen egy lényt, s örökre életet adjon neki.

¹⁶⁴ Amikor például az *álef* helyettesítheti a *hé*-t, mivel mindkét hangot ugyanaz a beszéd-szerv képi, és így tovább,

¹⁶⁵ Részletesen tárgyalja a *Széfer Háprédész, Sáár Háciruf*, 5. fejj. (A lubavicsi rebbe megjegyzése)

A huszonkét betűből álló héber ábécé kétbetűs kombinációnak száma összesen 462. Ezeknek a fele pontosan a fordítottja a másik felének, például *álef-bét*, *bét-álef*. Ennélfogva 231 egyenes, és 231 fordított sorrendű kétbetűs kombináció létezik.

¹⁶⁶ 2:4-5.

¹⁶⁷ A teremtés nyelve a Tóra Szent Nyelve, a héber volt, ezért minden teremtett dologra hat a saját héber neve, s hasonlóképpen hatnak a nevüket alkotó betűk is. E tekintetben a Szent Nyelv nem hasonlít egyetlen más nyelvhez sem, amelyek esetében a szavak jelentése pusztán „közmegegyezésen” alapul.

¹⁶⁸ Az életerő lehet annyira eltoompult, hogy egy-egy teremtett lényt még csak nem is a betűk fölcserélése útján ér el, hanem pusztán betűk számértékén keresztül.

Mitől van a Tóra Tíz Igéje betűinek ehhez ereje? Attól,¹⁶⁹ hogy **a Tóra és a Szent – áldott legyen! – egyik.**” Amiképpen Istennek megvan az a képessége, hogy *ex nihilo* teremtsen, ugyanúgy megvan ez a Tórabeli Tíz Igéjének is.

2. fejezet

Az első fejezetben RSZ elmagyarázta, hogy a mindent létrehozó isteni életerőnek állandóan ott kell lennie a teremtményekben, hogy folyamatosan újratermesse és új életre keltse őket. Ha bármely teremtett lényt akár csak egyetlen pillanatra is elhagyna ez az életerő, az a lény visszaalakulna a tökéletes semmi állapotába, amiben a világ-egyetem teremtése előtt leledzett.

Az eddigiekből levezethető az eretnekeknek adandó válasz, és feltárható a hiba gyökere azoknál, akik ugyan nem tagadják, hogy Isten teremtette a világot, de **az Isteni Gondviselést és a Tórában feljegyzett jeleket és csodákat tagadják.** Miért tagadják ők ezeket, noha készséggel elismerik, hogy Isten teremtette a világot? Azért, mert: **tévednek hamis analógiájukban, amelyben Istennek, az ég és a föld Teremtőjének művét az ember és az emberi mesterkedés művével hasonlítják össze: Mivelhogy amikor egy ezüstműves elkészít egy tárgyat, az a tárgy többé nem függ az ezüstműves kezétől. Mert még ha le is veszi róla a kezét, és dolga után megy, a tárgy képe és alakja ugyanaz marad, mint amikor az ezüstműves kezéből kikerült. Ugyanígy képzelik el ezek a balgák az ég és a föld teremtését.** Azt hiszik, hogy az égnek és a földnek, miután megteremtettek, nincs szükségük többé a Teremtőjükre. Következésképp tagadják az Isteni Gondviselést és a Tórában följegyzett jeleket és csodákat, hiszen ezek mutatják, hogy Isten továbbra is fenntartja, sőt újratermi a világot, sőt időről időre úgy határoz, hogy csodás beavatkozások formájában változtat a természet menetén.

De szemük látása el van takarva, s így nem értik az óriási különbséget az isteni alkotás és az ember tevékenykedése és mesterkedése között, mert az utóbbi nem más, mint hogy egy már létező dologból egy másik létezőt készíteni, s csupán a formáját és a képét változtatni meg, például egy egyszerű ezüstdarab formát ékszer-formává alakítani, míg az ég és a menny műve – az a semmiből valamibe való teremtés *creatio ex nihilo*.

[Az ember műve csupán már létező anyagok átformálása. Ennélfogva miután befejezi az általa készített tárgy elkészítését, abban a biztos tudatban hagyhatja azt sorsára, hogy annak többé nincs rá közvetlen szüksége. Azonban, az ég és a föld egyszerűen nem létezett a megteremtése előtt, csak megteremtésük után váltak létező valamiké. Létük ezért valami teljesen új. Olyan, ami addig még sohasem létezett. Így tehát ahhoz, hogy létezzenek, az őket teremtő erő folyamatosan újra létre kell, hogy hozza őket. Ha ez az erő akár csak egyetlen pillanatra is eltávozna belőlük, a teremtés visszaalakulna semmivé.]

¹⁶⁹ Zohár 1:24a.; 2:60a.

Ez – mármint a *creatio ex nihilo* – még csodálatosabb, mint akár – példával élve¹⁷⁰ – a Vörös tenger kettéválása.¹⁷¹ Ami habár nem volt a semmiből valamibe való teremtés, mégis állandó újra, alkotóerőre szorult. Akkor **Isten egy egész éjjel fújó erős keleti széllel**, azaz a szél formáját öltő Isteni erővel, **visszaszorította a tengert, a vizek kettéváltak, és nem csupán megszűntek folyni, hanem egyenes falként megálltak. Ha Isten akár egy pillanatra is elállította volna a szelet, a víz – ahogy az szokása és természete – azonnal visszafolyt volna lefelé, illetve kétségkívül nem állt volna úgy, mint egy fal, jóllehet mikor az óriási erejű szél falként megállította a vizet, semmi új azaz *ex nihilo* – *jés méájin* nem teremtődött; ez csupán *jés mijés* volt: egy létező állapot (a víz folyékonysága) helyére egy másik létező állapot (az állva maradás) lépett. Hiszen a víznek ez a természete, hogy lefelé folyik ugyanúgy, mint a világ természetének összes törvénye például, hogy más teremtmények nem folynak, hanem egyhelyben állnak, szintén már része a *jés méájin* (semmiből valamibe való) teremtésnek és újításnak. Így tehát nem kellett valami teljesen újat alkotni, hiszen az egyenesen állás természete létezett már a tenger kettéválasztása előtt is. **Ahogy látjuk, hogy például egy kőfal magától megáll egyenesen, a szél támogatása nélkül, csak hogy a víz természete épp nem ilyen.****

A fentiek azt szemléltetik, hogy a szél formáját öltött Isteni Erőnek nem kellett *jés méájin* teremtenie, hanem csak az egyik *jést* kellett egy másik *jéssé*, egy már létező tulajdonságot egy másik már létező tulajdonsággá változtatnia: a folyékonyság természetes tulajdonságát az egyenesen állás természetes tulajdonságává alakítania. Mindazonáltal a változásnak még ennél a mértékénél is, megszakítás nélkül kell hatnia a változást létre hozó erőnek¹⁷². Még inkább így van ez az abszolút teremtés a *jés méájin* esetében. A Teremtő aktiváló erejének folyamatosan jelen kell lennie a teremtett mindenségben, ezáltal téve lehetővé annak létezését és életét, olyannyira, hogy ha nem lenne állandóan jelen, a világmindenség ismét abszolút semmivé válna.

Sokkalta inkább így van ez a természetfeletti, *jés másin* teremtés esetén, ami sokkal csodálatosabb, mint a Vörös tenger kettéválása. Méginkább így van ez a teremtés esetén, amikor is, ha a Teremtő ereje, – Isten ments – visszahúzódna a teremtett dologból, a teremtett lény ismét semmivé és tökéletesen nem létezővé válna. Éppen ezért az alkotóerőnek folyamatosan jelen kell lennie az alkotásban¹⁷³ ahhoz, hogy létezését és életet biztosítson neki. Ez a fent említett alkotóerő

¹⁷⁰ Még egy – a chászid filozófiában gyakran használt – példa: Ha egy követ a levegőbe dobunk, az nem fog örökké repülni. Mivel a gravitáció természeti törvénye azt diktálja, hogy a kő lefelé a föld közepe felé hulljon, ezért ha ezzel ellentétben a követ feldobjuk, akkor az csak addig fog repülni, míg a belé adott erő kitart.

¹⁷¹ 2Mózes 14:21-22.; 15:8.

¹⁷² Ilyenformán tehát még akkor sem tagadhatnánk az állandó isteni gondviselést, ha az isteni teremtést az ember művével hasonlítanánk össze. Hiszen egy radikális változás, még a már létező dolgoknál (például a vizet a fal tulajdonságával felruházni) is megköveteli, hogy a változást létrehozó erő folyamatosan megújítsa ezt a hatást. Ez már önmagában is bizonyítja, hogy a Teremtő folyamatosan meg kell, hogy újítsa a teremtést.

¹⁷³ Kuzári 3:11.

pedig nem más, mint a Tíz Kinyilatkoztatás szavainak betűi, melyek által minden lény teremtetett. Ezért mondja a fentebb idézett vers, hogy „Örökké szilárdan áll, ó Isten, szavad az égben.” Isten szavának, a létrehozó erőnek örökre jelen kell lennie mindenben, hogy létezővé és élővé tegye a teremtményeket.

Erre vonatkozólag mondja az Írás:¹⁷⁴ „Te adsz életet mindnyájuknak”. Ami azt jelenti, hogy égnék és földnek, és minden bennük található teremtménynek Isten ad életet. Bár a vers az „életet ad” kifejezést használja, ezt **nem úgy kell érteni, hogy** Isten csak „életet ad” a teremtetett lényeknek, ahogy a lélek életet önt a már létező testbe, **hanem úgy, hogy létrehoz – jés méújin.** Ezáltal lehetővé téve folyamatos létezésüket.

Az idézetben szereplő אלה– „Te” szó (mely az *álef*, *táv* és *hé* betűkből áll) **pedig** azt mutatja, hogy **az áleftől**, a héber ábécé első betűjétől **a távig**, az ábécé utolsó betűjéig, **az összes héber betű** közrejátszik az „életet ad”-ban. Ugyanennek a szónak a *hé* betűje **a szóbeli megnyilvánulás öt szervére utal** (légcső, szájpadlás, nyelv, fogor, ajak), **amelyek a betűk** (beszédhangok) **forrásai.**

(Ez hát a „Te adsz életet mindnyájuknak” kifejezés jelentése. A szóbeli megnyilvánulás öt égi szervéből kisugárzó spirituális betűk biztosítanak *ex nihilo* életet-létet az egész teremtetett világmindenségnek.)

És „Noha nem lehet őt testhez hasonlítani”¹⁷⁵, akkor hogyan beszélhetünk a fenti szavakban létező betűkről, és hogyan tehetjük hozzá, hogy általuk megy végbe az *ex nihilo* teremtés? **Az Írás maga mégis használ** olyan antropomorf kifejezéseket Őt illetően, mint például az „Isten szólt” vagy az „Isten mondta”, és ezáltal betűket és beszédet tulajdonít Neki. **Ez – az „Isten szólt” vagy az „Isten mondta”, pedig nem más, mint a huszonnégy égi betű próféták előtti revelációja.** Ez a megnyilatkozás pedig **a próféták látomásakor beöltözik a próféták intellektusába, értelmébe illetve gondolataiba és beszédeibe is, ahogy írva van:**¹⁷⁶ „Az Örökkévaló szelleme szólott bennem, s az ő szava nyelvemen van.” Ahogy mindezt a *(Sáár Hánövuában)* az *Ári zál* magyarázza. Ehhez hasonló módon öltöznek be a betűk a teremtetett lényekbe is, miképpen írva van:¹⁷⁷ „Az Isten szava által teremtetett az ég, és az Ő szájának lehelete által az ég minden serege”. A különbség csupán annyi, hogy a teremtetett lényekben foglalt betűk **többször és erőteljesen leereszkednek, míg el nem érik az Ászijá anyagi világát, amely testtel rendelkező lényeket tartalmaz, míg a próféták felfogóképessége az Ácilut világában van, mely a Briá világába öltöztetetik.** És ezen a magasztos szinten ereszkedik le a prófécia szelleme a prófétákra.

3. fejezet

¹⁷⁴ *Nechemjá* 9:6.

¹⁷⁵ Maimonidész, *Misné Torá, A Tóra alapjainak szabályai* 1:7-12.

¹⁷⁶ *2Sámuel* 23:2.

¹⁷⁷ *Zsoltárok* 33:6.

RSZ elmagyarázta, hogy a Teremtő alkotó erejének szüntelenül a semmiből a valamibe kell létrehoznia a teremtést. Ez az erő pedig a teremtés igéinek szavaiban és betűiben nyilvánul meg. **Na már most, az igazság e szavai után, minden józan gondolkodású ember világosan megérti, hogy a valóságban minden teremtmény és lény semminek és abszolút nem létezőnek tekintendő az alkotóerőhöz, és „az Ő szájának” benne lévő „leheletéhez” képest, amely folyamatosan létrehív és az abszolút semmiből létezővé tesz dolgokat.**

Mivel ez az alkotás folyamatos, és a teremtés léte csakis az Isteni életerő állandó áramlásán múlik ebből következik, hogy a teremtett lény nem képez igazi realitást. A lény önmagában nem mérhető a létezését teljes mértékben meghatározó teremtő erőhöz.

Annak oka pedig, hogy számunkra minden teremtmény és alkotás mégis önállóan létezőnek és kézzelfoghatónak tűnik, nem más, mint hogy nem értjük, és testi szemekkel nem látjuk Isten hatalmát, és „az Ő szájának leheletét”, amely ott van minden teremtett lényben nem érezzük. Ha azonban szemünk láthatná és felfoghatná a minden teremtett lényben ott lakozó életerőt és spiritualitást, amely „Isten leheletéből” és „az Ő szájából”¹⁷⁸ áramlik bele, akkor a teremtmény fizikai, anyagi és kézzelfogható mivolta egyáltalán nem lenne szemünkkel érzékelhető. Ez azért van így, mert a valóságban a fizikai megjelenés a benne lakozó életerőhöz és spiritualitáshoz képest teljesen semmis, mivel a benne lakozó spiritualitás nélkül semmi és abszolút nem létező lenne, pontosan az, ami a Teremtés Hat Napja előtt volt, azaz a legteljesebben nem létező. Egyedül az „Isten szájából” és az „Ő leheletéből” származó spiritualitás, amely belé áramlik, hívja elő folyamatosan a teremtményt a semmiből és a nemlétből a valamibe, és egyedül ez a spiritualitás hozza létre. Ennélfogva nélküle – az isteni, az egyetlen igazi realitás nélkül – valójában semmi a teremtett lény.

RSZ most egy hasonlaton keresztül magyarázza el, hogyan lehetséges, hogy valami egy bizonyos szemszögből létezzen, bizonyos szemszögből pedig semminek tűnjön. Hasonlat erre a földet és lakóit megvilágító napfény. Amely sugárzás és fény a Nap tömegéből terjed szét és válik minden szem által láthatóvá, ahogy fényt ad a Földnek és a széles világegyetemnek. Már most nyilvánvaló, hogy ez a fény és sugárzás magában az égi Napgömb közvetlen közelében, a testében és anyagában is ott van, mivel ha képes ilyen nagy távolságokon szétterjedni és azokat bevilágítani, akkor bizonyosan képes fényt vetni a saját helyére is. Csakhogy ott, közvetlenül a maga helyén és környékén ez a sugárzás semminek és abszolút nem létezőnek tekintendő, hiszen valóban abszolút nem létező, viszonyítva a Nap gömbjének tömegéhez, amely nem más, mint ennek a fénynek és sugárzásnak a forrása. Mivel ez a sugárzás és fény csupán az a szórt világosság, amely magából a Napgömb testéből ragyog, ezért amíg a Nap testében és környékén van, addig abszolút nem érzékelhető. Nem mondhatjuk, hogy a Nap testében napfény van: ott csak maga a Nap található. **Csak a világmindenség úrében, az eget alatt és itt földön, ahol a Nap-**

¹⁷⁸ 5Mózes 8:3.

gömb teste nincs jelen – csupán a belőle kisugárzó világosság – csak **itt tűnik úgy minden szemlélőnek, hogy ez a fény és sugárzás ténylegesen létezik.** Itt nevezhetjük igazán – a napsugarat – „létezőnek”.¹⁷⁹ **Míg azonban a forrásában, a Nap tömegében van, a „létezés” fogalma egyáltalán nem vonatkoztatható rá, és csak semminek és abszolút nemlétezőnek nevezhető. Ott valóban semmi és abszolút nemlétező, mivel ott csak a forrása, a Nap fényes teste világít, és azon kívül semmi.**

Összefoglalva: Noha a napsugarak kétségkívül a Nap testében találhatók, nem mondható, hogy ott „léteznek”: ott a nemlét állapotában vannak, amelyben saját identitásuk teljesen megsemmisül. Ami a Nap testén belül létezőnek nevezhető, az nem lehet semmi más, mint a Nap maga.

Ennek a hasonlatnak – képében és formájában – pontos párhuzama áll fenn minden teremtett lény, és az „Ő szájának leheletéből” áradó életerő Isteni folyása közt, mely rájuk árad, létrehozza őket, és a forrásuk. Ők maguk a teremtett lények azonban csak olyanok, mint szórt fény és ragyogás, amely az Isten szelleméből és áramából árad, belé költözik, és a semmiből létrehozza őt. Ennélfogva a forrásukhoz viszonyítva abszolút semmik, amiképpen a nap fénye is abszolút semmi, és nullának illetve tökéletesen nem létezőnek tekintendő, és egyáltalán nem nevezhető „létezőnek” olyankor, mikor a forrásán belül – azaz a Napban – található; És csak az ég alatt nevezhető létezőnek, ahol a forrása nincs jelen.

Ugyanígy a „létezés” fogalma csak a mi szemeink előtt vonatkoztatható a teremtett lényekre, mivel nem látjuk és egyáltalán nem fogjuk fel a forrást, amely az őket létrehozó isteni szellem. Következésképp, mivel nem látjuk és nem fogjuk fel a forrásukat, szemünkkel érzékelve úgy tűnik, hogy a teremtett lények fizikai, anyagi és kézzelfogható mivolta ténylegesen létezik, ahogy a Nap fénye is teljes mértékben létezőnek tűnik, mikor nem a forrásában van, hanem a tágas világegyetemben.

Mindazonáltal, ebben nem teljesen egyezik a hasonlat a hasonlítóval. A példában ugyanis a forrás – a Nap – egyáltalán nincs jelen a tágas világegyetemben és a Földön, ahol fénye ténylegesen létezőnek látszik. Mivel maga a Nap nincs jelen a Földön, ezért képesek a sugarai saját látszólagos realitásukban megjelenni. Következésképp könnyen érthető, miért tekintik őket önállóan létezőknek. **Ezzel ellentétben minden teremtett lény örökké a forrásában** – a bennük folyamatosan jelen lévő, őket *ex nihilo* állandóan megteremtő és felélesztő isteni aktiváló erőben – **található, csak épp testi szemeink nem látják a forrást.**

Nem úgy, mint a Nap és napfény analógiájában, a végtelen Isten mindenütt ott van, és mindent folyamatosan újjáteremt, így tehát nyilvánvalóan nem mondhatjuk hogy például a fizikai világban – ahol a teremtés önálló létűnek tűnik – ne lenne jelen. Ha viszont ez így van **miért nem semmisülnek meg a teremtmények a forrásukban,** hasonlóan a napban lévő sugarakhoz? **Ahhoz, hogy ezt megértsük, előre kell bocsá-**

¹⁷⁹ A napfény és a napsugarak, mivel a Nap testén kívül jelennek meg, valóban létezőknek nevezhetők, már amennyiben maga a Nap ott nem található.

tani néhány fogalmat. A következőkben RSZ elmagyarázza, hogy az Isten fényét az isteni leplező és zsugorító erő rejti el, hogy a teremtett lények ne érzékelhessék. Ez teszi lehetővé, hogy a teremtés „léttel” rendelkezőként legyen észlelhető, holott a valóságban a forrásán belül a legteljesebben semmi.

4. fejezet

Mivel a teremtett lények létezését lehetővé tevő Isteni alkotóerőnek folyamatosan jelen kell lennie a teremtett lényekben, ezért azok a forrásukban a legteljesebben semmik. Ez, mint RSZ az előző fejezetben elmagyarázta, azt jelenti, hogy a valóságban nem „léteznek”, mivel a forrásuk mindenütt jelen van. Miért érzékeljük mégis kézzelfoghatóan „létezőnek” a teremtett lényeket? – Csak azért, mert nem vagyunk képesek se látni, se felfogni, a minden teremtett lényben benne lakozó és őket életre hívó Isteni Kinyilatkoztatást. RSZ ezt a Nap sugarainak példáján magyarázta. Mikor nem a forrásukban, a Napban vannak, hanem „szétszóródnak” a világegyetemben, önállóan létezőként érzékeljük őket. Mikor azonban a Napban vannak, nyilvánvalóan egyáltalán nincs ilyen „létük”.

Ebből fakad a következő kérdés: Mivel a napsugarakkal ellentétben a teremtett lényeknek állandóan ott kell, hogy legyen a forrásuk, miért nem látjuk, hogy semmik a valóságban a forrásukhoz képest? Erre vonatkozóan RSZ azt írta, hogy ennek megválaszolásához némi előkészítés szükséges. Most a 4. fejezet a *cimcum*, azaz az összehúzó és eltakarás isteni képességével foglalkozik.

Íme írva van:¹⁸⁰ „**Mert Nap és pajzs Hávájá Elokim.**” Ahogy a Nap fényt ad, ugyanúgy lát el minket *Hávájá* – a Négybetűs Isten Név – spirituális világossággal. Hasonlóképpen: ahogy a Nap pajzsa megvéd minket sugarai intenzitásától, ugyanúgy véd minket Isten pajzsa az isteni *Elokim* név. A „pajzs” itt a **Nap tokjára utal**, amely fedi a Napot, **és ezáltal óvja a teremtményeket, hogy azok képesek legyenek elviselni a Nap hevét.**

Miként bölcseink, az áldott emlékeztűek mondották:¹⁸¹ „**Az eljövendő időben** – a Messiás korában, **a Szent, áldott legyen Ó, kiveszi a Napot a tokjából, és általa a gonoszak büntetésüket elnyerik...**”, mivel nem lesznek képesek elviselni a Nap hevét¹⁸².

Amiképpen ez a pajzs véd a Naptól, megvédve a teremtményeket a sugarak intenzitásától, hogy csak javuk származzon belőle, **úgy „véd” az Elokim név a Hávájá – áldott legyen!– nevéből**, aminek folytán a teremtett mindenség képes felfogni a belőle áradó isteni világosságot. Nyitóversünk („Mert Nap és pajzs *Hávájá Elokim.*”) ilyenformán azt jelenti, hogy a *Hávájá* Név világít, mint a Nap, míg az *Elokim* név, mint a nap tokja, megszüri ezt a világosságot, és befogadhatóvá teszi a fényét.

¹⁸⁰ *Zsoltárok* 84:12.

¹⁸¹ Lásd *Nödárim* 8b.

¹⁸² A passzus további része azt mondja, hogy az erényesek nem csupán eltudják majd viselni, hanem meg is gyógyulnak majd tőle.

A Hávájá Név azt jelenti: „aki semmiből valamivé létrehoz mindent”¹⁸³. A - ??? gyökhöz előtagként hozzáillesztett *jud* betű pedig módosítja az igét, jelezve, hogy a cselekedet jelen idejű és állandó, mint azt *Rási* e vers kommentálásakor megjegyzi:¹⁸⁴ „Így szokott cselekedni (–*jáásze*) Jób mindennap.” Ahogy itt az előtag *jud* betű egy létező folyamatra utal, ugyanúgy mutatja a *Hávájá* Név *jud*-ja, hogy Isten folyamatosan teremt mindent *ex nihilo* – *jés méájin*. **Ez (a *Hávájá*) pedig nem más, mint a minden egyes pillanatban minden teremtett dologba áramló életerő, amely „Isten szájából” és az „Ő leheletéből” származik, létre hozva őket, a semmiből a valamibe minden pillanatban.**

Mivel, ahogy fentebb kifejtettük, az, hogy a Teremtés Hat Napja alatt lettek teremtve, még nem elegendő folyamatos létezésükhöz, hanem folyamatosan újra kell teremteni őket. A *Hávájá* „napjának” világossága hozza létre folyamatosan a teremtést. Ha azonban ez a világosság feltáruhána a teremtett lényekben, tudatára ébrednének, hogy a forráson belül tökéletes semmik. Mert ahogyan korábban magyaráztuk, amikor az alkotóerő észlelhető, a teremtett lény „nem létező”. Ezért van szükség *Elokim* „pajzsára”: hogy eltakarja a teremtett lények elől a *Hávájá* bennük lakozó és létezésüket lehetővé tevő isteni világosságát. Csak ekkor tudják magukat kézzelfoghatóan létezőként észlelni.

Íme a Szent – áldott legyen! – dicséreteiben többek között írva van:¹⁸⁵ *Hágádol* („a Nagy”), *Hágibor* („a Hatalmas”)... A „*Hágádol*” a *Cheszed* („jóság”) attribútumára és a minden világban, illetve a teremtett dolgokban vég és korlát nélkül szétterjedő életerőre utal. A teremtés azért kapcsolódik éppen ehhez a szférához, lévén, hogy kegyes jóság által teremtődik a semmiből a valamibe és létezik folyamatosan minden teremtmény, akár méltó az Ő jóságára, akár nem. A *Cheszed* attribútumát pedig azért nevezik *Gödulá*-nak („nagyságnak”), mert a Szent – áldott legyen – nagyságából fakad, belőle Magából és a dicsőségéből. Mivel¹⁸⁶ „Isten nagy... és az Ő nagysága kifürkészhetetlen”, ezért következésképp az Ő „nagysága” mely a végtelenségre utal idézi elő azt az életerőt és *jés méájin* létezést, amely által végtelen számú világ és teremtmény jön létre, mert¹⁸⁷ „a jóakarát természetete a jócselekedet”. Isten mely a végtelen és a tökéletes jó, tehát megteszi a csak a Végtelen és Mindenható számára lehetségest, a semmiből valamibe teremteni. Még-hozzá végtelen számú világot és teremtményt hoz létre, amelyek mind hasznát látják az Ő jótékonyágának.

Íme ez a *Cheszed* „*Hágádol*” attribútum, amely minden világot eláraszt az Ő életerejével, hogy *jés méájin* megteremtse őket, kizárólag a Szentet dicséri – áldott

¹⁸³ A lubavicsi rebbe megjegyzi: Ez a Név utolsó három betűjére – *hé, váv* és *hé* – vonatkozik, amelyek együtt a *hove* szót, a „létrehoz” ige tövét alkotják.

¹⁸⁴ *Jób* 1:5.; v. ö. *Rási IMózes* 24:45., *2Mózes* 15:1.

¹⁸⁵ Liturgia, *Ámidá* imádság; v. ö. *Jomá* 69b.

¹⁸⁶ *Zsoltárok* 145:3.

¹⁸⁷ Rabbi Cvi Hirs Áskenázi, *Cháchám Cvi* (Responsa), 18. fej.; Rabi Jozsef Irgász, *Somér Emunim*, 2:14., kabbalisztikus forrásokat idézve.

legyen! –, mert egyetlen teremtett lény sem képes a semmiből valamit teremteni és életre kelteni. A *creatio ex nihilo* a legteljesebb mértékben kívül esik a teremtett lények világán¹⁸⁸. A jóakaratra ez az attribútuma, ami által Isten *ex nihilo* teremt, kívül esik minden teremtmény még felfogó és megértő képességén is. Mert egyetlen teremtmény intellektusa sem képes megérteni, és felfogni ezt az attribútumot, s ennek azt a képességét, hogy a semmiből valamibe teremt és életet ad. A *jés méájin* teremtés ugyanis olyan dolog, amely minden teremtmény intellektusát túlhatja. Ez azért is van így, mert a teremtés a *Gödulá* isteni szférájából származik, és tudnivaló, hogy a Szent – áldott legyen! – és az Ő szférái tökéletes egységet alkotnak. Mint a szent Zohár mondja:¹⁸⁹ „Ő és az Általa előidézettek – azaz az Ő szférái – egyek.”, és ahogy egyetlen teremtmény értelme sem képes felfogni a Teremtőt, ugyanígy nem képes felfogni az Ő attribútumait, mivel azok egyek Vele.

Mostanáig a *Gödulá* vagy *Cheszed* sajátos attribútumáról beszéltünk. RSZ most arról beszél, hogy amiképpen ez a teremtést létrehozó attribútum kifürkészhetetlen, ugyanilyen kifürkészhetetlen a *Gövrá* vagy „összehúzóadás” attribútuma is. Ennek az attribútumnak az a célja, hogy elfedje a teremtett lények előtt a bennük lakozó teremtő erőt, és ezáltal képessé tegye őket egy önállóan és kézzelfoghatónak tűnő létre, ahelyett, hogy teljességgel elvesznének a forrásukban. RSZ szavaival: És ugyanúgy, ahogy lehetetlen bármely teremtmény elméje számára, hogy felfogja az Ő *Gödulá* attribútumát, amely a semmiből teremtés és életre keltés képessége – ahogy írva van:¹⁹⁰ „A világ jóságból, azaz a jóság attribútuma által épült” –, pontosan ugyanilyen lehetetlen felfogni a *Gövrá* („erő”, „korlátozás”) isteni attribútumát. Ez az attribútum a *cimcum*-ot („tömörítés”, „összehúzóadás”), és a „nagyságából” áradó életerő korlátok közé szorítását jelképezi. A *cimcum* elejét veszi annak, hogy a végtelen teremtő erő alászálljon a teremtményekre és megmutatkozzon nekik, így nyíltan biztosítva számukra létezését és életet. Az alkotóerő a *cimcum* által, inkább leplezett formában hat a teremtésben.

Tehát, a *Gövrá* és a *cimcum* attribútuma teszi lehetővé, hogy az életerő ne táruljon fel az általa teremtett teremtmény előtt. Az életerő ugyanis elrejtőzik a teremtett lény testében, és emiatt úgy tűnik, mintha a teremtett lény teste önálló dolog lenne. Azt a látszatot kelti, mintha a teremtett lény nem csupán az életerő és a teremtményt létrehozó spiritualitás egyik kiterjedése volna – ahogy a Nap fényének és sugárzásának a szétszóródása –, hanem valamilyen önállóan létező dolog. Annak ellenére tűnik ez így, hogy a valóságban nem létezik semmi önállóan, hanem csak úgy, mint a Naptól szétáradó fény, amikor még a forrásában van. Ahogyan a Nap fénye a teljes nemlétezés állapotában van a Napban, hasonló módon a teremtett lények melyek „folyamatosan a forrásukon belül vannak”. Mindazonáltal ezt a megsemmisülést a teremtett lények nem érzékelik, noha csak az isteni aktiváló erő szétáramlásának ré-

¹⁸⁸ A Midrás szavaival (*Brésit Rábá* 39:14.): „Még ha az egész emberiség összegyűlné, akkor sem volnának képesek akár csak egy szúnyogszárnyat is teremteni, és életet lehelni bele.”

¹⁸⁹ Bevezetés a *Tikuné Zohárba* (3b.).

¹⁹⁰ *Zsoltárok* 89:3.

szei, mert ez az önleplező képesség **magának a Szentnek – áldott legyen! – a korlátozó ereje – *Gevurá* attribútuma –, Aki Mindenható¹⁹¹, és ennél fogva képes összesűríteni és eltakarni „az Ő szájából” kiáramló életerőt és a spiritualitást. Annak érdekében teszi ezt, hogy a teremtett lény teste ne szűnjön meg létezni, és így annak ellenére, hogy a teremtett lény csupán a forrás sugarainak kiáramlása, ilyenformán mégis képes önállóan létező dologként észlelni önmagát.**

Egyetlen teremtett lény értelme sem képes felfogni a *cimcum* és a leplezés lényegi természetét, és [felfogni], hogy – a *cimcum* ellenére – a teremtmény mégis létezen a *jés méájin* teremtés által.

Hogyan tud akkor ez a két dolog egyidejűleg megnyilvánulni? Egyfelől az isteni életerő revelációja, másfelől ennek az életerőnek az összezsugorodása és palástolása, hogy a teremtett lények ne tudjanak róla, és önállóan létező, ne pedig forrásokban tökéletesen megsemmisült dolgoknak tekintsék magukat. A *cimcum* paradoxonja kétségkívül meghaladja a teremtett lény felfogóképességét ugyanúgy, ahogy egyetlen teremtmény sem képes felfogni a semmiből történő teremtés lényegi természetét.

[Mivel a *cimcum* képessége a *Gövrá* isteni attribútumából fakad, az ember tévesen arra a következtetésre juthatna, hogy valójában egy önállóan létező dolog teremtésére szolgál, azaz nemcsak a teremtett lény tekinti magát ilyennek, hanem a Teremtő is. Mivelhogy ezt a palástolást Isten és az Ő *Gövrá* attribútuma – leplező képessége – idézi elő, ami ugyanolyan valós és ugyanúgy hat, mint az Ő *Gödulá* attribútuma – revelációs képessége.

Ennek a hibának elejét veendő, RSZ most elmagyarázza, hogy Isten revelációs és palástoló hatalma valójában egy és ugyanaz. A reveláció és a palástolás ugyanis a teljes és tökéletes egységbe forrt „fény” (*or*) illetve annak „edényei” (*kélim*). Továbbá: abban az állapotban, amelyben égi forrásukban léteznek, nem csupán egyesültek, hanem egy és ugyanaz a kettő. Axióma tehát: „Egyetlen entitás sem leplezheti magát önmaga elől.” E fogalom egyik példája a *Sulchán Áruh*, *Orách Chájim*ban található, ahol az áll, hogy ha valaki az egyik kezével letakarja a fejét, az nem érvényes fejlefedés, mivel a kéz és a fej ugyanannak az embernek a részei: nem állítható, hogy a kéz lefedje azt, amit maga a fej fölfed. Ugyanez az igazság érvényes itt is: mivel a revelációs és a palástoló erő lényegében egy és ugyanaz az erő, azaz Isten korlátlan képességeinek manifesztációja, ezért a *cimcum* nem hoz létre olyan palástolást, ami az Isteni nézőpontból is az. A *cimcum* csak arra teszi képessé a teremtett lényeket, hogy önmagukat önálló dologként szemléljék – Isten azonban egyáltalán nem így szemléli őket.]

¹⁹¹ Isten mindenhatósága nemcsak abban nyilvánul meg, hogy képes fényt és életet támasztani, hanem abban is, hogy Isten képes ezt a fényt és életet leplezni az általa teremtett lények előtt.